

inž. Dragutin Jurko

Sekretarijat za privredu SRH-e, Zagreb

PROIZVODNO-EKONOMSKI REZULTATI I PROBLEMI DALJNJEG RAZVOJA POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENOG KOMPLEKSA U PROCESU PROVOĐENJA REFORME

UVOD

U periodu od 1952—65. godine, prosječna godišnja stopa rasta poljoprivredne proizvodnje je iznosila 4,8%.¹⁾

I pored ovakvog razvoja, poljoprivreda je stalno zaostajala iza rastućih potreba društva. Naime, agregatna traženja za poljoprivrednim proizvodima kretala se godišnje stopom od 6%.

Nije, stoga, čudno da se u minulom periodu, a posebno posljednjih 10 godina, u svim važnijim političkim dokumentima i programskim deklaracijama naročito naglašava potreba bržeg razvoja poljoprivrede na novim osnovama.

Polazeći od historijskog iskustva o nemogućnosti bržeg ravoja poljoprivredne proizvodnje na bazi izoliranog, rascjepkanog seljačkog posjeda i njemu svojstvenog načina proizvodnje, Rezolucija Savezne narodne skupštine iz 1957. godine naglašava potrebu unošenja novih proizvodnih sredstava i postupaka u poljoprivredu uz istovremeno postepeno mijenjanje postojećih društveno-ekonomskih odnosa. Razvoj krupne društvene poljoprivrede i raznovrsnih oblika socijalističke kooperacije na selu kao nužne prelazne ekonomske kategorije definirani su kao dugoročni zadaci agrarne politike.

Međutim, relativno dug period politike niskih cijena otežavao je predviđeni razvoj. Nastojanja da se preko premija, regresa i oslobađanja društvenih doprinosa poboljšaju uvjeti privređivanja, davala su samo kratkoročne efekte. Sve više vezana na budžet i administrativne odluke upravnih organa, poljoprivreda nije mogla izbjeći sve negativne posljedice koje su otuda proizlazile na njen razvoj i investicionu izgradnju, na unutarnje odnose i samoupravljanje.

Dinamičan, ali ekstenzivnim privređivanjem obilježen razvoj iz perioda 1957—1961. zaustavljen je pod pritiskom akumuliranih slabosti koje je sobom nosio, te su i sve posljedice administrativnog dirigiranja poljoprivredom i njene podređenosti vanprivrednim faktorima došle uskoro do punog izražaja. Zbog toga je period 1961—1965. god. obilježen usporavanjem razvoja i uskoro punom stagnacijom poljoprivrede uopće, a posebno dru-

¹⁾ Ovako visoku stopu rasta u tom periodu osim naše zemlje, postigle su između 55 država, samo još Grčka i Izrael (Godišnjak FAO)

štvenog sektora. Gubici od 1960 do 1962. godine penju se u društvenoj poljoprivredi SFRJ na desetke milijardi starih dinara i rezultat su uzajamnog djelovanja niza faktora i okolnosti: velik obim dirigiranih, ali često promašenih investicija, nerazumno i nestručno forsiranje numeričkog povećanja stočarstva bez adekvatnih uvjeta, pad prinosa u ratarstvu, improvizacije i slabosti, pretpostavljanje »kampanja i akcija unapređenja« stručno-ekonomskim pristupima i rezonima. Sve ove činjenice u uvjetima inače depresiranih i niskih cijena poljoprivrednih proizvoda, djelovale su još teže pa je stoga ispravna ocjena da je period 1961—65, najteže razdoblje u dotadašnjem razvoju društvene poljoprivrede.

Ipak, društveni sektor je upravo u tom periodu pokazao svoju vitalnost. Oko manjeg broja efikasnih radnih organizacija iz poljoprivrede i prehrambene industrije kao nosilaca i jezgri, otpočeo je proces okupljanja i koncentracije.

Od 1961 do 1964. god. formirano je 14 kombinata u Slavoniji i time je mnogostruko smanjen raniji vrlo velik broj pretežno malih organizacija.

Proces integracije proširen je i na ostala područja SRH, te se može reći da je manje-više do 1965. godine završen u svom osnovnom obliku, pri čemu je s velikim uspjehom prevaziđen najveći dio zatečenih slabosti i teškoća.

Uoči reforme društvena je poljoprivreda već postigla znatan stupanj konsolidacije, bez nekih većih gubitaka u tekućem poslovanju, radeći uglavnom na granici rentabiliteta.

1. REFORMSKE POSTAVKE DRUŠTVENO-EKONOMSKOG RAZVOJA POLJOPRIVREDE I PREHRAMBENE INDUSTRIJE

Respektirajući utjecaj koji poljoprivreda vrši na sveukupnost privrednih kretanja i društvenih odnosa kao i na životni standard građana, mjerama reforme se prvenstveno nastojalo poboljšati njen ekonomski položaj, izjednačiti uvjete privređivanja sa drugim granama i time je osamostaliti i osposobiti za proširenu reprodukciju.

Stoga se u reformi u rješavanju uvjeta za brži i stabilan razvoj pošlo od ovih postavki:

1. 1. — principi kod utvrđivanja cijena

1. 1. 1. — cijene poljoprivrednih proizvoda

Pošlo se od načela da se cijene formiraju slobodno prema uvjetima domaćeg tržišta i mogućnostima razmjene s područjem konvertibilne valute.

Izuzetno, cijene za pšenicu, rižu i pamuk formiraju se na osnovu uvozne cijene, obzirom da se ti proizvodi ne izvoze. U uvjetima velike deficitarnosti pšenice iz domaće proizvodnje, izuzetno je utvrđena garantirana cijena od 0,90—1,00 d/kg (meka-tvrda pšenica).²⁾

²⁾ Navedena cijena je nešto veća od uvozne cijene pšenice koja 1964. godine franco Rijeka iznosi 0,87 d/kg. Istovremeno ona je za 20—30% niža od domicilnih cijena pšenice u zapadnoevropskim zemljama, no i na datom nivou od 0,90—1 d/kg ocijenjena je kao dovoljno stimulativna za domaće proizvođače. Od 1968. godine garantirane cijene pšenice i kukuruza proširene su i na individualni sektor.

Cijena kukuruza je utvrđena također kao garantirana na nivou od 0,63 d/kg a ječma i zobi 0,65 d/kg. Cijena za šećernu repu, koja se ne uvozi ni izvozi, treba se formirati prvenstveno prema potrebama domaće industrije šećera.

Proizvodnja mesnatih svinja i mlijeka subvencionira se posebnim premijama, obzirom da je ova proizvodnja pretežno, a kod mlijeka isključivo, orijentirana na domaće tržište, gdje cijene ne mogu osiguravati kontinuitet potrebne proizvodnje.

Premija za goveđe meso (pretežno orijentirano za izvoz) se ukida, a cijene se slobodno formiraju prema mogućnostima izvoza na konvertibilnoj područje, uz garantiranu cijenu na nižem nivou.

Također je odlučeno da se utvrdi garantirana cijena za veći broj proizvoda, te da se stalno prati njihova funkcionalnost. Osim toga, uspostavljena je obaveza preuzimanja svih viškova ugovorene proizvodnje po tim cijenama.

U cilju stabilizacije cijena je odlučeno da se što prije formiraju materijalne rezerve (među prvima, rezerva od 50.000 vagona kukuruza).

Također treba proširiti sistem minimalnih otkupnih cijena na važnije artikle povrća.

Uzevši u cjelini, u reformi se računalo da će prosječno povećanje cijena poljoprivrednih proizvoda na društvenom sektoru iznositi 33% u odnosu na cijene u 1964. godini (žitarice 30%, ind. bilje 33,5%, povrće 20%, voće i grožđe 18%, mlijeko 66%, stoka 31%, perad i jaja 19%, koža i vuna 42%).

1. 1. 2. Cijene repromaterijala i sredstava za rad u poljoprivredi

Obzirom na relativno visoke cijene repromaterijala i sredstava za rad u poljoprivredi iz domaće proizvodnje, kao i na izmjenu pariteta, te novog kursa dolara, u reformi se ocjenjivalo da će poskupljenje navedenih materijala iznositi:

— poljoprivredni strojevi i oruđa	7,5%
u tome traktori	6 %
— mineralna gnojiva:	
fosforna	21 %
dušična	20 %
	(raspon od 20—48%)
miješana	35 %
— stočna hrana industrijskog porijekla	50 %
— gorivo, mazivo	15 %

Cijena sredstava za zaštitu bilja, dezinfekciju i dezinfekciju, nisu se smjele povećavati, osim cijene za plavi kamen gdje je predviđeno povećanje od 15%.

1. 1. 3. Cijene proizvoda prehrambene industrije

Cijene proizvodima prehrambene idustrije u principu se formiraju slobodno prema uvjetima tržišta (prerađevine od mesa, povrća, voća, ribe i mlijeka, zatim životinjska i biljna jestiva mast, kakao proizvodi i bomboni, alkoholna i bezalkoholna pića, kavovine, začini, keksi, tjestanine).

Izuzetno, nivo do koga se mogu formirati maloprodajne cijene za brašno, kruh, šećer, ulje, svježije meso i mlijeko, određuju općine.

1. 2. Premije i regresi.

U cilju osiguranja približno iste akumulacije poljoprivrede s ostalom privredom, utvrđeno je u reformi da, osim izmjena u cijenama, treba zadržati i premije kod mesnatih svinja (0,45 d/kg) i mlijeka (0,30 d/l), dok bi regres od 35% na prodajnu cijenu proizvođača mineralnih gnojiva omogućio poljoprivrednim organizacijama da za kg pšenice nabave približno jednake količine mineralnog gnojiva kao i u nekim zemljama Evrope.

Navedeni regresi i premije predstavljaju oštro reduciranje predreformskog obima, te se vrijednost premija i regresa od 15,1% u odnosu na vrijednost realizirane poljoprivredne proizvodnje društvenog sektora u 1964. godini svodi poslije donošenja mjera reforme na 6,6%. Godinu dana nakon početka reforme ukinute su premije na mesnate svinje.

1. 3. Očekivani efekti

Općeproklamirani principi smanjivanja obaveza radne organizacije, te njeno postepeno povećanje učešća u netoproduktu do 70% odnosi se i na poljoprivredu i prehrambenu industriju.

Doprinos iz dohotka je ukinut još prije reforme. Uvodi se kamata na poslovni fond u visini od 2% prema 4% koliko plaća ostala privreda.

Prebacivanjem poreza na promet u sferu potrošnje, također se olakšava položaj radnih organizacija. Za kredite na obrtna sredstva poljoprivrede je do reforme imala povlaštenu kamatu od 3% što je zadržano i nakon reforme, kroz regresiranje kamata poslovnim bankama.

Na osnovu iznijetih postavki, poljoprivreda će biti u mogućnosti da poveća lične dohotke za 30% i da na taj način bar smanji zaostajanje ako već ne može da dostigne nivo dohodaka u ostaloj privredi.

Prema računima i procjenama stopa fondova u odnosu na poslovna sredstva porasla bi sa 3,3 u 1964. na aproksimativnih 5,5 nakon reforme.

Ocjena povećane reproduktivne sposobnosti društvene poljoprivrede u SRH ukazuje na mogućnost ukupnog investiranja do 1970. od približno 2,3 milijardi novih dinara pri čemu bi učešće vlastitih sredstava iznosilo 50%, dok bi se u prehrambenu industriju ukupno uložilo 0,65 milijardi novih dinara.

Investiciona ulaganja bi prvenstveno omogućila intenzifikaciju postojećeg proizvodnog potencijala (uređenje zemljišta, kompletiranje proizvodnje suvremenim linijama mehanizacije, ubrzanje izgradnje skladišta, dovršetak započetih farmi, industrije stočne hrane i drugo) kao i modernizaciju dijela prehrambene industrije.

Pored ostalog, predviđeno je proširenje društvenog fonda zemlje u SRH novim površinama od 60.000 ha u narednih 5 godina.

Ukupno povećanje cijena poljoprivrednih proizvoda od oko 37% za proizvode s individualnog sektora trebalo je omogućiti veći dohodak i na toj osnovi povećana ulaganja u vlastitu proizvodnju (strojevi, oruđa, repromaterijali dr.).

Polazeći od reformskih ocjena poljoprivrede i njenih mogućnosti u novim uvjetima privređivanja, srednjeročnim planom (1966—70) je predviđeno kao realno da se ostvari godišnja stopa rasta društvene poljoprivrede od 11,9%, individualne poljoprivrede 2,9% i ukupno poljoprivrede 4,6%.

S tim u vezi obim proizvodnje društvenog sektora bio bi za 77%, individualne proizvodnje za 19% veći od one iz 1964/65.

Osobita pažnja u navedenom periodu treba da se usmjeri na unapređenje proizvodnje pšenice, kukuruza, šećerne repe, mesa, mlijeka te voća i povrća.

Modernizacijom tehničko-tehnoloških postupaka trebalo bi ostvariti visoke prinose i proizvodnju po grlu uz znatno veću produktivnost rada i povoljnije ekonomske efekte.

Ostvarenjem planirane proizvodnje bile bi pokrivene gotovo sve potrebe prehrambene industrije, čija proizvodnja bi rasla godišnje stopom od 8,6%.

Planirani porast realnih primanja zaposlenih u privredi kao i povećana proizvodnja, omogućila bi osjetno povećanje i poboljšanje prehrane.

Šire uključivanje poljoprivredno-prehrambenog kompleksa, utvrđenog već i ranije kao jednog od osnovnih pravaca razvoja u privredi SRH, u vanjsko-trgovinsku razmjenu, odvijalo bi se u znaku sve veće ekspanzije izvoza, koji bi trebao postići godišnju stopu rasta od 11,3%, uz oštro reduciranje uvoza, prije svega pšenice.

U principu, uvoz poljoprivrednih sirovina i proizvoda trebao bi da ima interventan karakter na domaćem tržištu i da bude usklađen prema stvarnim potrebama, razvojnoj politici domaće poljoprivrede.

Iako se u osnovi reformskim mjerama rješava položaj poljoprivrede, efekti neće dolaziti sami po sebi. Stoga ih treba gledati u dinamici i u ostvarivanju svih intencija reforme, a što pored datih materijalnih uvjeta i očuvanja uspostavljenih odnosa cijena, zahtjeva stal-

ni rad na usavršavanju društveno-ekonomskog instrumentarija, osobito vanjskotrgovinskog i deviznog režima, raspodjeli dohotka na relaciji radna organizacija — društvena zajednica, raspodjeli unutar radne organizacije i dr.

Kompletno prestrojavanje na nove kolosijeke reforme, prvenstveno traži velike napore samih radnih ljudi. Od organizacije rada i poduzeća na suvremenim principima, modernizacije proizvodnje, povećanje dohotka i njegove adekvatne raspodjele kao pokretačke snage svake daljnje inicijative i napora, stalnog osposobljavanja zaposlenih i brze primjene najnovijih naučnih i tehničkih dostignuća u praksu, do višeg stupnja samoorganiziranja privrednih subjekata uopće, šireg granskog i teritorijalnog povezivanja i integracije — nalaze se brojni zadaci i obaveze bez čijeg rješavanja reformski ciljevi ne mogu biti potpuno ostvareni.

2. REALIZACIJA REFORMSKIH POSTAVKI I UZROCI USPORAVANJA RAZVOJA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE I PREHRAMBENE INDUSTRIJE

Kratko rezimirajući karakteristike postreformskog razvoja, istakli bismo osobito slijedeće:

— Značajan porast fizičkog obima proizvodnje na oba sektora poljoprivrede. Tako je ostvaren visok stupanj podmirenja većine potreba neposredne potrošnje poljoprivredno-prehrambenim proizvodima na domaćem tržištu uz smirivanje cijena i znatan porast izvoza.

— Povećana je reprodukcijaska sposobnost društvenog sektora, ostvarena ponajviše orijentacijom na modernizaciju čitavog niza tehničko-tehnoških postupaka i intenzifikacijom postojećeg proizvodnog potencijala.

— veća orijentacija dijela individualnih gospodarstava na proširenu reprodukciju, kao i njegovo šire uključivanje u društvenu podjelu rada, pridonijelo je poboljšanju općih materijalnih bilanci i ujedno potvrdilo mišljenje da individualni sektor može dati znatno više nego što je prije davao i pored nepovoljne i usitnjene posjedovne i proizvodne strukture.

— Ubrzani su pozitivni procesi u organizaciji rada i poslovanja, raspodjeli dohotka, specijalizaciji proizvodnje kao i kooperaciji, te poslovno-tehničkom povezivanju proizvodnje, prerade i plasmana na širim osnovama nego ranije.

Međutim, pored svih tih pozitivnih proizvodno-ekonomskih rezultata i tendencija koje su tek nagovijestile goleme mogućnosti poljoprivredno-prehrambenog kompleksa, pojavio se već prije, a naglašenije od sredine 1967. godine, i niz faktora koji sve više dovode u pitanje napore i rezultate poljoprivredne proizvodnje i prijete da ovu oblast vrate u predreformski položaj. Zbog toga će se u ovom materijalu njima posvetiti osobita pažnja.

2. 1. Materijalna proizvodnja poljoprivredno-prehrambenog kompleksa

Zaostajanje proizvodnje osobito se izražavalo u višegodišnjem apsolutnom deficitu pšenice, repe, mlijeka i mesa, a zatim povrća i voća, što je uzrokovalo stalni rast cijena, neredovito snabdijevanje potrošača i pogoršanje vanjskotrgovinske bilance.

2. 1. 1. Biljna proizvodnja

Ocjenjujući ostvarene rezultate biljne proizvodnje (1965—67), treba istaći da je kod najvažnijih kultura (pšenica, šećerna repa i kukuruz) ostvareno povećanje proizvodnje veće negoli je predviđeno za prve godine srednjeročnog programa, dok je kod nekih drugih proizvoda, gdje smo inače deficitarni, porast nezadovoljavajući (voće, povrće, uljarice i dr.).

Ilustracije radi navodi se slijedeće:

Ukupno poljoprivreda	Izvršenje u 000 tona			Plan 1970.	Od plana za 1970. g. ostvareno u 1966/67 g.
	1965.	1966.	1967.		
pšenica	660,5	1002,5	1022,0	1110,0	91%
kukuruz	1437,5	1758,3	1677,8	1811,6	94%
šeć. repa	700,7	1041,1	953,2	1100,0	90%
suncokret	28,2	22,3	12,8	64,0	27%
krumpir	759,3	980,8	802,3	1011,0	88%
povrće	320,8	405,6	356,3	508,0	75%
voće	125,0	161,8	167,4	214,6	76%

Dostignuta proizvodnja kod najvažnijih kultura u prvom redu je rezultat povećanja prinosa na oba sektora, a ne i povećanje sjetvenih površina.

Međutim, odlučujući utjecaj na proizvodnju imao je transfer zemljišta iz individualnog u društveno vlasništvo u toku posljednje decenije, a gdje je moderan koncept na krupnom planu biljne proizvodnje definitivno pokazao sva svoja preimućstva (vidi tb. 1, 2, i 3 — kretanje površina i proizvodnje po sektorima).

U 1967. godini sjetvene površine samo pšenice, kukuruza i šeć. repe, na društvenom sektoru su bile za 150.000 ha veće nego u 1957. godini, a što je uz brži porast hektarskog uroda na društvenom sektoru od porasta na individualnom sektoru pridonijelo povećanju ukupne proizvodnje i tržišnih viškova (tb. 4.).

Budući da pšenica, repa i kukuruz zauzimaju 60% od ukupnih površina, odnosno oko 80% od ukupne vrijednosti biljne proizvodnje, navodimo kretanje prinosa posljednjih godina u odnosu na kretanja u 5 godišnjem razdoblju.

Društveni sektor	ϕ prinos		ϕ prinos		1965.		1966.		1967.	
	1957—61		1962—66.		mtc/ha ind		mtc/ha ind.		mtc/ha ind.	
	mtc/ha	ind.	mtc/ha	ind.	mtc/ha	ind	mtc/ha	ind.	mtc/ha	ind.
pšenica	32,2	100	34,7	108	31,2	97	41,2	127	40,7	126
kukuruz	47,9	100	55,6	116	52,8	110	61,4	129	57,7	120
šec. repa	333,0	100	426,0	128	427,0	128	497,0	149	469,5	140
Privatni sektor										
pšenica	16,0	100	18,0	112	16,7	104	21,9	137	22,6	141
kukuruz	22,9	100	25,9	113	24,3	106	29,8	130	26,5	115
šec. repa	235,0	100	268,0	114	727,0	116	321,0	131	307,8	126

Dinamika povećanja prinosa osobito je izražena u godinama nakon reforme. Kod mnogih kultura ostvareni prinos u 1966/67. nije daleko od prinosa planiranog za 1970. godinu. Iako su prinosi pšenice i kukuruza na privatnom sektoru gotovo još uvijek upola manji od prinosa na društvenom sektoru, povećanje prinosa na privatnom sektoru u 1966/67. godini u odnosu na ranije kretanje, zaslužuje posebnu pažnju.

Inače najveći producenti na društvenom sektoru su kombinati i dobra i kod njih je skoncentriran najveći dio proizvodnje (preko 90% žitarica, šec. repe, stoka itd). Učešće zadruga i drugih poljoprivrednih organizacija u ukupnoj proizvodnji društvenog sektora je gotovo beznačajno (vidi tb. 5.).

Nekad velike razlike u korištenju zemljišnih kapaciteta su danas već znatno smanjene. Izvjestan dio kombinata ostvaruje približno slične prinose i efekte u proizvodnji, no jedan dio kombinata još uvijek iz raznoraznih razloga objektivne ali i subjektivne prirode zaostaje iza vodećih (vidi tb. 6. i 7.).

Mogućnosti povećanja biljne proizvodnje i dalje su velike. Međutim, treba istaći da je zbog niza različitih okolnosti realno očekivati u 1970. godini nešto nižu biljnu proizvodnju od zadržane, posebno onih proizvoda čiji porast proizvodnje i do sada nije bio zadovoljavajući.

Stoga se procjenjuje da će ratarska proizvodnja društvenog sektora 1970. biti veća za 77% (planirano 84%) prema 1964/65. a individualnog sektora 18% (planirano 19,5%).³⁾

2. 1. 2. U ratarstvu produktivnost u porastu, akumulacija u padu

Ne ulazeći u sve aspekte posljednjih godina izvršnih inovacija u ratarskoj proizvodnji (sužavanje plodoređa i specijalizacija, dorada sjemena, unapređenje agrotehnike, posebne obrade tla, ishrane i zaštite bilja, uvođenje modernih linija u proizvodnju, organizacija rada i raspodjela dohotka); postignut je značajan napredak u općoj ekonomici

³⁾ Razlozi: usporeno proširenje društvenih površina, nedovoljno ulaganje u proizvodnju oba sektora, usko domaće tržište i teškoće izvoza.

ratarske proizvodnje, a naročito u bitnom smanjenju učešća živog ljudskog rada u procesu proizvodnje, što je ranije uz niže prinose bio odsudni faktor visokih cijena proizvoda, koje je tržište teško podnosilo.

Smanjenje broja sati u ratarstvu na društvenom sektoru Slavonije ilustriraju slijedeći podaci:

	utrošeno ljudskog rada									
	po 1 ha sati					za 100 kg proizvoda — sati				
	1959.	1965.	1966.	1967.	1965.	Ind.	1966.	Ind.	1967.	Ind.
pšenica	100—130	82	70	53	2,24	100	1,50	67	1,18	52
kukuruz	380—460	217	156	103	4,00	100	2,42	60	1,74	44
šeć. repa	700—800	629	435	327	1,35	100	0,84	62	0,70	51

U utrošku direktnog ljudskog rada (ali ne i indirektnog) kao i po visini prinosa navedenih kultura, društveni sektor SRH je gotovo na nivou najboljih svjetskih producenata. Iako i dalje treba težiti smanjenju učešća živog rada (direktnog a naročito indirektnog u procesu proizvodnje)⁴⁾ ipak daljnji napredak prvenstveno ovisi o unapređenju općeg ekonomiziranja opredmećenim radom.

Ipak treba istaći da je narušavanje odnosa cijena repromaterijala i sredstava za rad sa jedne, a cijena ratarskih proizvoda sa druge strane, kao i veće učešće društvene zajednice u raspodjeli, odlučno uticalo na smanjenje postignutih proizvodnih rezultata, te osjetno umanjilo akumulaciju u ratarstvu.

	1965.			1966.			1967.		
	C. K.	Financ.	efekti	C. K.	Financ.	efekti	C. K.	Financ.	efesti
	100 kg proiz. din	Po ha din	Ukup. u 000 din	100 kg proiz. din	Po ha	Ukup. u 000 din	100 kg proiz. din	Po ha	Ukupno u 000 din
pšenice	74,4	738	32.565	70,0	1.112	65.578	74,0	586	44.808
kukuruz	53,5	240	8.806	55,1	564	24.541	61,2	28	1.524
šeć. repa	14,3	2000	25.427	14,0	2.450	35.320	15,3	1377	18.680

⁴⁾ U strukturi cijene koštanja, direktni bruto osobni dohoci iznose u 1967. godini kod pšenice oko 8%, kod kukuruza 12%, a šećerne repe 22%. Indirektni bruto osobni dohoci u prosjeku iznose kod pšenice 7,5%, kukuruza 8%, šećerne repe 9,4%.

NAPOMENA: Prinosi na društ. sektoru Slavonije

	1965.	1966.	1967.
	mtc/ha	mtc/ha	mtc/ha
pšenica	36,7	46,60	45,06
kukuruz	54,00	64,37	58,68
šećerna repa	463,37	515,99	466,37

Tako npr. na društvenom sektoru Slavonije financijski efekti su kod najvažnijih kultura, uz gotovo iste prinose u 1967. godini manji nego u 1966, a što potvrđuju slijedeći podaci, dobiveni obradom Z. R.

Uočljiv je veliki pad financijskog efekta kod kukuruza koji je u izvozu realiziran 1967./68. za 12-15% nižoj cijeni (0,60-0,62 d/kg) što je nešto niže od garantirane cijene (0,63 d/kg). Međutim, treba dodati da je realizacija 1966/67. bila izuzetno povoljna, a osim toga izvezeno su manje količine kukuruza.

Smanjenje rentabiliteta uslijed relativnog smanjenja prihoda iskazuje se u sve manjoj efikasnosti uloženih financijskih sredstava u ratarskoj proizvodnji:

Na 100 d uloženi u proiz. — dobive- no ⁵⁾	1965.		1966.		1967.	
	d	indeks	d	indeks	d	indeks
pšenica	26,5	100,0	33,4	126,0	20,6	77,6
kukuruz	7,8	100,0	15,6	200,2	1,9	24,4
šećerna repa	30,0	100,0	33,7	122,2	19,2	63,9

2. 2. Stočarska proizvodnja

U izvršenju srednjeročnim programom postavljenih zadataka u stočarskoj proizvodnji su ostvareni slabiji rezultati uglavnom zbog zaoštavanja krize plasmana.

Ovo ilustriraju slijedeći podaci:

Ukupno stočarstvo	Izvršenje u 000 t			1970. (plan)	Od plana ⁶⁾ za 1970. g. ostvareno u 1966—67.
	1965.	1966.	1967.		
Meso ukupno	191,2	173,0	176,0	238,0	75%
— goveđe	54,7	58,0	54,0	74,8	74%
— svinjsko	93,0	68,0	75,6	108,0	66%
— peradi	26,0	28,0	28,0	31,7	87%
Mlijeko	599,0	638,2	660,0	754,9	85%
Stočarstvo društ. sektora					
Meso ukupno	37,8	36,3	33,6	62,6	56%
— goveđe	18,7	21,6	17,4	29,7	65%
— svinjsko	12,6	8,3	9,7	23,0	44%
— peradi	3,8	3,8	4,2	5,5	72%
Mlijeko	72,4	72,6	69,1	121,0	59%

⁵⁾ Izračunato iz ZR pojedinačno i sumarno za poljoprivredne kombinata u periodu 1965—67. god.

⁶⁾ U toku je rebalans plana stoč. proizvodnje za 1970. na nižem nivou od utvrđenog srednjeročnim planom razvoja.

Budući da je ukupna produkcija mesa u 1967. godini za 8% niža od produkcije u 1965. godini (goveđeg mesa za 1,3%, svinjskog za 18,8% manje, a samo mesa peradi za 7,7% više), to je izvjesno da se postavljeni program proizvodnje mesa u 1970. godini ne može izvršiti. Porast ukupne proizvodnje mlijeka od 10% u 1967. godini prema 1965. je značajan, ali ne i dovoljno visok da bi se ostvarili ciljevi 1970. g. Ove konstatacije se odnose i na društveni sektor kako za meso tako posebno i za mlijeko, gdje je broj krava u stalnom smanjenju, a što se do sada donekle kompenziralo samo stalnim rastom produkcije po grlu.

Smanjenje brojnog stanja stoke je inače stalno prisutna karakteristika ove proizvodnje.

To nam naročito lijepo ilustriraju komparacije brojnog stanja u dužim vremenskim razdobljima. Prosječno brojno stanje svih kategorija stoke (osim rasplodnih krmača i peradi) u ukupnom stočarstvu je manje u 5-godišnjem periodu 1963—67. od onog u prethodnom 5-godišnjem periodu 1958—62. (vidi pokazatelje u tab. 8, 9, i 10).

Ilustracije radi navodimo prosječno brojno stanje u 5-godišnjem razdoblju 1963—67. u indeksima:

Ø Brojno stanje u petogodištu 1963—1967.	Plotkinje			Baza 1958—62 = 100			
	krave	krmače	ovce	goveda uk.	svinje uk.	perad uk.	konji uk.
— ukupno	95	105	78	97	99	110	88
— ind. sektor	96	106	78	95	96	101	89
— društ. sektor	86	75	70	120	200	344	48

Kod svih vrsta plotkinja evidentan je pad brojnog stanja s izuzetkom rasplodnih krmača na individualnom sektoru. Smanjenje krava za 14% u 1963—67. od stanja u prethodnom petogodištu (1958—1962) na društvenom sektoru dovelo je do toga da danas jedna krava dolazi na 13 ha oranice. Pad od 25% krmača i pored toga što je izvršena supstitucija domaćih sa znatno produktivnijim pasminama na društvenom sektoru, nije opravdan. Ovo tim više što uložena sredstva u svinjogojske farme omogućuju proizvodnju mnogo većih količina mesa.

Prosječno brojno stanje goveda za 3% je manje na privatnom sektoru u zadnjem petogodištu u odnosu na prethodni 5-god. period, a na društvenom sektoru je za 20% veće što, međutim, nije ni u kakvoj srazmjeri s više nego dvostrukim povećanjem površina i ratarske proizvodnje u minuloj deceniji.

Produktivnost stoke na oba sektora poljoprivrede je predočena tabelom 11. Vidljiv je dinamičan porast produkcije po grlu na društvenom sektoru, osobito kod mlijeka, gdje je u posljednjih pet godina prosječna muznost po kravi povećana za 25% te danas iznosi blizu 4000 litara.

Dostignut je visok koeficijent plodnosti od 92% dok je nekada visok mortalitet teladi (kod nekih organizacija i preko 25%) danas u cjelini sveden u tolerantne granice (oko 8—10%).

Od ukupnog broja krava u SRH, društveni sektor učestvuje samo sa 3,3% dok je u ukupnoj proizvodnji mlijeka njegovo učešće 12%, a u ukupno organiziranom snabdjevanju potrošača 36%.

Na individualnom sektoru proizvodnost stoke se sporo razvija.

U uvjetima procesa diferenciranja na selu, porast proizvodnje kod robnih proizvođača još uvijek nije toliki, da bi — obzirom na stagnaciju ili degradaciju kod naturalnih proizvođača — osiguralo značajniji ukupni porast proizvodnje. Otuda i prosječna godišnja muznost krava privatnog sektora od 1100 do 1200 l u posljednjih pet godina kao i stagnacija proizvodnje mesa po krmači, jaja po nesilici itd. u individualnom stočarstvu. Proizvodnja prasadi po krmači na društvenom sektoru je dvostruko veća (16 prema 8,8 prasadi), a proizvodnja jaja po nesilici je skoro trostruko veća nego na individualnom sektoru (200 preko 78 kom).

U ukupno organiziranoj društvenoj proizvodnji mesa, društveni sektor 1966. godine učestvuje sa 46%, a kooperacija sa 54%.

Daljnji rast proizvodnje mlijeka i mesa je zaustavljen. Uska apsorpciona moć domaćeg tržišta, limitirana sporim rastom čitave privrede, sužavana još i neorganiziranošću privrednih subjekata od proizvodnje, dorade i prerade, a naročito industrije i trgovine, uz već poznate teškoće izvoza, osnovni su faktori od čijeg rješavanja ovise daljnja kretanja u stočarstvu.⁷⁾

2. 2. 1. Gubici u stočarstvu sve veći

Administrativno unapređivanje stočarstva, zasnivano — osobito u periodu 1958—61. na odlukama vanprivrednih faktora, nije baš naročito respektiralo dostignuća napredne prakse i saznanja agronomske nauke. Masovna izgradnja tzv. H svinjaca, nastrešnica, obore i čitavog niza drugih improvizacija, uz dirigiran i velik otkup krava i junica s privatnog sektora, a bez ikakvih kriterija, zadalo je težak udarac stočarstvu društvenog sektora.

U raznim oblicima posljedice se dakako i danas osjećaju, iako možemo reći da je najveći dio prevladan.

⁷⁾ Uz pretpostavku uspješnog rješenja bar važnijih problema u stočarstvu, procjenjuje se da će stočarska proizvodnja na društvenom sektoru biti 1970 g. 18,6% veća umjesto 24,8% koliko je bilo planirano prema 1964/65. Na individualnom sektoru se predviđa povećanje 15% prema prvobitno planiranom 16,9%.

Umjesto improvizacija, sada kod nekih vrsta stočarskih proizvodnja imamo zaista suvremena rješenja zasnovana na naučnim saznanjima i industrijskim principima proizvodnje.

Mnoge perdarske farme po načinu i visini proizvodnje jaja i brojlera i veći broj novoizgrađenih, kao i uspješno rekonstruiranih svinjogojskih farmi, ne zaostaju iza poznatih rješenja u svijetu.

Paralelno s tim se razvila i industrija koncentrirane stočne hrane (500.000 tona godišnje) koja je u mogućnosti da proizvede i pripremi hranu za sve vrste i uzraste stoke na način kako se to radi i drugdje.

Sve ove činjenice opovrgavaju tvrdnju da stočarska proizvodnja ne može uspješno egzistirati na krupnom planu društvenog sektora, ali naravno mora zaista biti suvremena i racionalna u svim fazama reprodukcije.

Usporeniji tok modernizacije tehničko-tehnoloških postupaka imamo, međutim, u govedarskoj proizvodnji, gdje se inače, nakon perioda promašenog investiranja, do sada najmanje uložilo u cilju organiziranja govedarštva na novim osnovama (koncentracija, unpređenje sistema držanja, racionalizacija ishrane i eksploatacije, povećanje produktivnosti rada itd.).

Stoga je i razumljivo da pred ovom granom stočarske proizvodnje stoje značajni zadaci.

Ipak, odlučujući utjecaj tržišta se ne može osporiti. (pad cijena, problem plasmana na domaćem i vanjskom tržištu). Ovaj faktor je odlučno pridonio da su u 1967. godini tri glavne proizvodnje (mlijeko, goveđe i svinjsko meso) u velikom gubitku.

Radi ilustracije navodimo osnovne proizvodno-ekonomske podatke za društveni sektor Slavonije:

Mlijeko	1965.	1966.	1967.
— proizvodnja po 1 hranid. danu (l)	10,1	10,6	10,5
— utrošeno za proizvodnju 100 litara mlijeka direktnog rada (sati)	5,3	5,6	6,8
— cijena koštanja 100 lit. (d)	117,8	137,3	140,1
-- financ. rezultat po 1 kravi din	— 288	62	— 155
— financ. rezultat ukupno (000 d)	—3762	890	— 2151
— na 100 din uloženi u proizvodnju mlijeka, dobiveno din	— 5,3	0,96	— 0,78

Proizvodnja mlijeka po kravi na društvenom sektoru manje-više je ista u posljednje dvije godine. Utrošak direktnog rada nešto je povećan (za 100 l mlijeka s 5,3 na 6,8 sati), no u strukturi cijene koštanja učešće bruto osobnih dohodaka (direktnih i režije) je ostalo, uglavnom, nepromijenjeno (24,8%). Treba, međutim, naglasiti da su porasli troškovi osiguranja, kama-

ta i druge obaveze i to je bilo dovoljno da proizvodnja mlijeka na društvenom sektoru od pozitivnih 890.000 d u 1966. godini, završi sa gubitkom od 2151.000 d u 1967. godini.

Bez premije (0,3 d/l) gubitak bi se povećao na oko 17 mil. dinara.

Goveđe meso	1965.	1966.	1967.
— prirast po jednom hranidbenom danu (kg)	0,917	0,926	0,973
— utrošeno za proizvodnju 100 kg mesa direktnog rada (sati)	21,9	20,9	20,7
— financ. rezultat po 1 grlu nd.	227	— 375	— 582
— financ. rezultat ukupno 000 nd	6558	—12206	—16302
— na 100 d uloženi u proizvodnju goveđeg mesa, dobiveno d	3,64	— 5,39	9,40

Napomena: cijena 1 kg tovnih goveda oko 7,50 d/kg.

U posljednje tri godine ishrana tovnih goveda je postala racionalnija, što je dovelo do većeg dnevnog prirasta. Međutim, produktivnost rada je ostala jednaka, tj. nezadovoljavajuća. Učešće ukupnih bruto osobnih dohoda u cijeni koštanja iznosi kao i ranije, 16,5%. Poskupili su, međutim, materijali, usluge i obaveze, te je i cijena koštanja mesa u osjetljivijem porastu, mada se i kao takva uklapa u evropsko tržište. Sve to, uz pad cijena na domaćem tržištu kao i u izvozu van carinske barijere) dovelo je do toga, da se pozitivan financijski efekat od 6,5 mil. d iz 1965. godine zamijeni gubitkom od 12,2 mil. d u 1966. god. odnosno gubitkom od 16,5 mil d u 1967. godini.

Meso svinjsko	1965.	1966.	1967.
— prirast po jednom hranid. danu (kg)	0,529	0,580	0,572
— utrošeno za proizvodnju 100 kg mesa direktnog rada (sati)	5,89	6,19	5,82
— financijski rezultat po 1 grlu nd	— 26	108	— 57
— financijski rezultat ukupno 000 nd	—961	3845	— 2934
— na 100 d uloženi u proizvodnju svinjskog mesa dobiveno din	— 1,60	5,52	— 4,95

Napomena: cijena koštanja 1 kg tovnje svinje oko 6,00 novih dinara.

Konverzija stočne hrane u meso je poboljšana. Učešće ljudskog rada se kreće ok 6 sati za proizvodnju 100 kg. Ukupni bruto osobni dohoci učestvuju u cijeni koštanja svinjskog mesa u 1967. godini sa svega 7,9%. Finan-

cijski rezultat u 1965. godini u proizvodnji svinjskog mesa bio je negativan. Velika ponuda svinja u 1965. godini izazvala je pad otkupnih cijena, smanjenje broja plotkinja i svinja uopće, te financijski gubitak od 961.000 novih dinara ča bi 1966. godine na kraju depresije nedovoljna ponuda ponovo izazvala porast otkupnih cijena što je dovelo do pozitivnih financijskih rezultata od 3,8 mil. novih dinara.

U toku 1966. i 1967. godine velik i ničim opravdan uvoz svinja oborio je cijenu, čak i ispod nivoa garantiranih cijena, što je uvjetovalo financijski gubitak od 2,9 mil. d na društvenom sektoru SRH (bez farme »Sljeme«).

Ukupni gubici 1967. godine u stočarskoj proizvodnji su znatno povećani, te uzevši društveni sektor SRH u cjelini, iznose preko 25 mil. novih dinara. Slavonski kombinati u proizvodnji goveđeg i svinjskog mesa i mlijeka imaju ukupan gubitak od 21,6 mil. novih dinara. Pokrivanjem tog gubitka akumulacijom iz ratarstva, veoma je smanjena reproduksijska sposobnost društvenog sektora.

Gubici u stočarstvu su, dakle, krupni, ali su ipak razlike između kombinata u cijeni koštanja znatne i često veće nego razlike koje postoje u općim uvjetima za stočarsku proizvodnju. Zbog toga one u većini slučajeva i nisu opravdane.

Prosječna mliječnost npr. po kravi na slavonskim kombinatima u 1967. godini iznosi 3803 litre. Međutim, raspon je velik i kreće se od 3067 l kod PIK-a Podravska Slatina, do 4370 l kod PIK-a Đakovo. Prosječna cijena 1 l mlijeka iznosi 1,41 d, no s rasponom od 1,25 d l kod PIK-a Đakovo do 1,75 d/l kod PIK-a Kutjevo. Prosječan utrošak radnih sati za 100 l mlijeka iznosi 6,8, a raspon se kreće od 5,4 (PIK Đakovo) do 13,5 kod PIK-a Kutjevo.

U proizvodnji goveđeg mesa je ostvaren prosječan dnevni prirast od 0,973 kg. Raspon se kreće od 0,860 kg kod PIK Našice do 1,104 kg kod PIK Vinkovaca. Prosječan utrošak za proizvodnju 100 kg goveđeg mesa je 20,7 sati. Kombinati Osijek, Vinkovci, Vukovar, Đakovo, troše od 10—20 sati, a kombinati Valpovo, Kutjevo, Našice, Slatina, Miholjac od 25—30 sati.

U proizvodnji tovnih svinja je ostvaren 1967. godine prosječan dnevni prirast od 0,571 kg, a raspon ide od 0,564 do 0,583 kg. Prosječan utrošak radnih sati za proizvodnju 100 kg svinjskog mesa je 5,81, a raspon se kreće od 2,54 kod PIK-a Đakovo do 7,00 kod PIK-a Našice.

Izražene razlike ukazuju na veći ili manji stupanj tehničke opremljenosti i primjene naučnih postavki u cjelokupnoj organizaciji stočarske proizvodnje. Mogućnosti daljnjeg unapređenja nesumnjivo postoje, što pretpostavlja kompleksne investici-onotehničke i naučne zahvate u prvom redu u proizvodnji goveđeg mesa i mlijeka.

2. 3. Prehrambena industrija

Neposredno nakon reforme realizacija proizvodnje u prehrambenoj industriji bila je vrlo povoljna. U 1966. godini je ostvarena stopa rasta od 11,2% prema planiranoj stopi od 8,6%. Međutim, već u 1967. godini situacija se znatno izmijenila. Relativno visoka poljoprivredna proizvodnja ostvarena i u 1967. godini, uz neopravdano velik uvoz gotovo svih vrsta poljoprivrednih sirovina, ubrzo je saturirala usko domaće tržište poljoprivredno-prehrambenim proizvodima i otvorila probleme plasmana. Uz ove probleme nadovezale su se, osobito od sredine 1966. godine, i poznate teškoće u izvozu. Stoga prehrambena industrija bilježi znatno nižu stopu rasta u 1967. godini od svega 3,6%. Obzirom na predviđeno smanjenje nekih, za prehrambenu industriju važnih sirovina (meso, voće, povrće, uljarice), te imajući u vidu sadanje stanje kao i zastarjelost pojedinih industrija, nisku akumulativnu sposobnost, te nemogućnost brže modernizacije i na toj osnovi veće adaptacione sposobnosti uvjetima tržišta, realno je očekivati u narednom periodu sporiji rast od predviđenog. Stoga se u 1970. godini očekuje povećanje proizvodnje prehrambene industrije za 37% u odnosu na 1965. godinu umjesto predviđenih 51%, te godišnja stopa rasta od 6,5%, umjesto predviđenih 8,6% (pobliže tab. 12).

Obzirom na različite rezultate privređivanja iznosimo ukratko osnovne probleme pojedinih grupacija prehrambene industrije.

2. 3. 1. Industrija mesa, gotovih jela i koncentrata juha

Porast proizvodnje mesnih prerađevina je veoma usporen. U 1967. godini je proizvodnja jedva za 2% veća nego u 1965. (porast bilježi proizvodnja svježeg mesa, donekle i kobasičarskih proizvoda, dok je proizvodnja mesnih konzervi bez ikakvog porasta).

Povećanje proizvodnje mesne industrije nesumnjivo ovisi u prvom redu o poboljšanju uvjeta plasmana na vanjska tržišta. Međutim, treba istaći i sve veću važnost domaćeg tržišta, i njegove šire obrade. Niska kupovna moć potrošača još više se sužava sporim prilagođavanjem mesne industrije i trgovine uvjetima tržišta, zadržavajući relativno visok i nepromijenjen nivo cijena mesa i mesnih prerađevina i u uvjetima osjetljivog pada otkupnih cijena stoke, a što naročito dobro ilustriraju gotovo nepromijenjene cijene proizvoda mesne industrije u posljednje dvije godine.

Osim toga, treba istaći i činjenicu da mesna industrija, osim rijetkih primjera, još uvijek nije prihvatila kao neophodnost organizatorsku i predvodničku ulogu u odnosu na potrebne joj sirovine, bez čega ni stočarska proizvodnja, u prvom redu društvenog sektora, ne može imati trajnije i čvršće proizvodne programe.

Treba također istaći i činjenicu da su razlike između cijene žive vage i cijene mesa i prerađevina velike, što odražava znatne organizacione i tehničko-tehnološke slabosti ove grane industrije.

Imajući u vidu svu složenost navedenih problema, a i činjenicu da je poljoprivreda već orijentirana na ukupno smanjenje proizvodnog programa mesa, koje bi u 1970. godini moglo iznositi oko 25.000 tona, stopa rasta mesne industrije, uz pretpostavku da se otklone neki od navedenih problema — može najviše da iznosi 4% umjesto predviđenih 7,8% godišnje.

Otežavajuća okolnosti u budućim naporima je svakako i niska akumulacija i poslovanje na granici rentabiliteta.⁸⁾ Proizvodnja gotovih jela također neće dostići planirani obim zbog polovično završenog kapaciteta i predugog trajanja izgradnje tvornice gotovih jela PIK »Sljeme«. Proizvodnja koncentrata juhe je u porastu, ali uz nešto nižu stopu od predviđene.

2. 3. 2 Industrija za preradu voća i povrća

Proizvodnja prerađevina od voća u 1967. godini je za 15% manja, a prerađevina povrća za 37% veća nego u 1965. godini. Obzirom na neka integraciona povezivanja i naglašenu ulogu »Podravke« u ovoj oblasti, očekuje se u 1970. godini proizvodnja voćnih prerađevina za 11%, a prerađevina povrća skoro dvostruko veća nego u 1965. godini, što je, međutim, još uvijek znatno niže od ranije predviđenog programa, tako da bi godišnja stopa rasta proizvodnje prerađevina voća i povrća iznosila 8%, a ne 14,8% kako je svojevremeno planirano.

2. 3. 3. Industrija biljnih ulja i masti

Porast proizvodnje jestivog ulja u 1967. godini je znatno veći nego li je pad proizvodnje tehničkih ulja, margarina i biljnih masti, pa je čitava grupacija u ukupnoj proizvodnji biljnih masnoća ostvarila za 21% veću proizvodnju nego u 1965. godini, uz smanjenu akumulaciju.¹⁰⁾

Daljnji napredak, međutim, prvenstveno ovisi o unapređenju i povećanju proizvodnje uljarica prvenstveno suncokreta, i to uvođenjem otpornih sorata suncokreta kao i poboljšanju otkupnih cijena, koje, suprotno intencijama reforme, nisu formirane prema izvoznim mogućnostima već znatno niže, ograničene određenom cijenom ulja na domaćem tržištu. Zbog toga se očekuje godišnja stopa rasta ove industrije od 7,3% umjesto 10,2%.

2. 3. 4. Industrija za preradu mlijeka

U 1967. godini otkup mlijeka iznosi blizu 190 mil. l što je 45 mil. l ili za 31% više nego u 1965. godini. Budući da je ukupna proizvodnja mlijeka porasla u tom vremenu samo za 10%, očita je orijentacija proizvođača da što više mlijeka izdvoje kao tržišni višak.

⁸⁾ Pokriveni gubici iznose 9,6 mil., uz iskazani gubitak od 166.000 din. Izdvojena sredstva za fondove prema korištenju osnovnih i obrtnih sredstava iznosi za mesnu industriju 1,9% od čega one najveće imaju najnižu stopu izdvajanja (»Belje« 0,6%, »Sljeme« 0,4%).

¹⁰⁾ U 1966. godini industrija ulja je izdvojila u poslovni fond 10 mil., a 1967. godine, uz povećanu proizvodnju, 6,9 mil. dinara.

Óvako veliki priliv mlijeka nije mogao biti konzumiran kroz potrošnju u svježem stanju, koja je porasla samo za 0,8%, te apsorbira jedva nešto više od 40% od ukupno otkupljenih količina. Izlaz je tražen u proizvodnji mliječnih prerađevina koje su u posljednje dvije godine porasle za 95% (mliječni prah 53%, maslac 77%, sirevi 89%, ostali — atraktivni mliječna proizvodi — 124%).

Óvakav razvoj uvjetovan je povećanom otkupnom cijenom mlijeka i premijskim sistemom. (0,3 d po litri mlijeka za proizvođače u društvenom sektoru i 0,1 d mljekarama po litri otkupljenog mlijeka iz društvenog sektora i kooperacije).

Blizu 30 mil. novih dinara koliko su putem premija u 1966. i 1967. godini primile mljekare SRH, poslužilo je kao podstrek i materijalna podrška za provođenje mjera modernizacije i ostvarivanja šireg programa poslovno-tehničkog povezivanja i specijalizacije, u čemu naročito prednjači »Zagrebačka mljekara«.

Ostale mljekare među njima i slavonske (Belje, Osijek, Źupanja) ograničile su se na izvršenje manjih zahvata modernizacije, ali su još uvijek daleko od toga da bi bile osposobljene da slijede mogući rast proizvodnje mlijeka, njegovog prihvata i prerade na suvremenijem konceptu.

Stoga i finansijski rezultati koje su mnoge mljekare ostvarile u 1967. godini, češće proizlaze iz snižavanja reformom utvrđenih otkupnih cijena nego iz napretka ostvarenog modernizacijom i uspješnijem adaptiranjem zahtjevima tržišta.

2. 3. 5. Industrija šećera

Proizvodnja šećera u 1967. godini je dosegla 122.000 tona, što je za 27.000 tona ili 28% više od proizvodnje u 1965. godini. Godišnja stopa rasta proizvodnje šećera od 8,1% odnosno proizvodnja od 140.000 tona u 1970. godini je ostvariva pod uvjetom da se prošire preradbeni kapaciteti šećerana koji su već usko grlo te nameću produžavanje kampanje prerade repe iznad dopustive vremenske granice i to osjetno umanjuju finansijske efekte. (IPK Osijek, PIK Belje).

Također je neophodno ukloniti i druge faktora nezadovoljavajućih rezultata šećerana¹¹⁾ od kojih na prvom mjestu stoje teškoće plasmana domaćeg šećera i melase uslijed nerazumno visokog uvoza šećera i špirita u posljednje vrijeme, što je zaledilo u zalihe domaću proizvodnju šećera, uzrokujući nelikvidnost i krizu reprodukcije.

¹¹⁾ Šećerane su u 1967. godini poslovale na granici rentabiliteta. Izdvojena sredstva za fondove prema korištenim osnovnim i obrtnim sredstvima iznose svega 0,7%. Dok je u poslovni fond 1966. god. izdvojeno 11,4 mln. d., u 1967. godini prema ZR dviju šećerana izdvojeno je svega 130.000 din. Amortizacija je povećana sa 7 na 8,6 mln dinara.

2. 3. 6. Mlinska industrija i prerada brašna

Produkcija brašna i tjestenina u 1967. godini je za 9% odnosno za 14% niža nego u 1965. godini. Porast proizvodnje brašna i tjestenine do 1970. godine je planiran samo do nivoa ostvarenog u 1965. godini.

Proizvodnja kruha i peciva u 1967. godini je za 23% veća nego 1965. godine te bi se zadržala godišnja stopa rasta od 7% do 1970. g. Sada je osnovni problem realizacija brašna čija se zaliha povećava, zbog pretjerano velike meljave u inače prevelikom broju mlinova društvenog i privatnog sektora. Nadalje, podmirenje domaćih potreba pšenicom iz vlastite proizvodnje, otvoreni su i novi problemi, prije svega u politici kreditiranja zaliha.

Usprkos pojačane izgradnje silosa, zaoštren je problem smještaja. Cjelokupnu proizvodnju pšenice sada treba prihvatiti u kratkom žetvenom roku, držati je cijelu godinu, čime se povećavaju troškovi uskladištenja i manipulacije u odnosu na ranije stanje, kad je velik dio, često i do 50% od ukupno potrebnih količina, sukcesivno dolazio tokom cijele godine iz uvoza. Sve to utiče na poskupljenje cijene brašna i prerađevina koje tržište teško prihvaća, pogotovo kod sniženog kvaliteta brašna, obzirom da kvalitetna uvozna pšenica nije suspdstituirana u dovoljnoj mjeri kvalitetnom pšenicom iz domaće proizvodnje.

U sortnoj strukturi učešće tvrdih pšenica u našoj zemlji, a posebno u SRH ne zadovoljava. Tvrde pšenice po pravilu daju niži urod, ali znatno bolji kvalitet od mekih pšenica, što se još uvijek ne priznaje adekvatnom otkupnom cijenom koja bi proizvođače stimulirala na veću proizvodnju kvalitetnih sorti pšenice.

Svakako u interesu razvoja tržišta pšenice i njenih prerađevina treba u sistemu izvršiti dosta promjena u smislu rješavanja problema koji proizlaze iz neriješene koncepcije prometa i prerade žitarica, nakon ukidanja administrativne distribucije (kreditni sistem, uloga direkcije, stalne i tržne rezerve žitarica za intervenciju na tržištu, investiciona izgradnja — silosi, skladišni prostor).

Inače u cjelini uzevši, mlinska industrija posluje pozitivno iako s nešto smanjenom akumulacijom.¹²⁾

2. 3. 7. Industrija koncentrirane stočne hrane

I ova, tek nedavno izgrađena industrija kao osnova suvremene ishrane svih vrsta stoke, opravdano je uključena u propulsivne i važne pravce razvoja prehrambene industrije. Od svojih sadanjih kapaciteta, od blizu 500.000 tona, korišteno je u 1967. g. 74%, dok se za 1970. g. predviđa puno iskorištenje (480.000 tona). Međutim, osnovna pretpostavka za ovakav porast, a koji

¹²⁾ Izdvojena sredstva za fondove prema korištenim osnovnim i obrtnim sredstvima iznose kod mlinova SRH 4,4% (raspon je inače širok i kreće se od 0,3 do 16%) dok su gubici, od mnoštva mlinova, zabilježeni samo kod nekolicine.

izražava i godišnja stopa rasta od 22%, sastoji se u što bržem prebrođavanju teškoća koje prate svaku novu industriju, njenom bržem prilagođenju zahtjevu tržišta i udovoljavanju danas već raznovrsnih potreba ishrane stoke svih vrsta i uzrasta, kroz osiguranje visokokvalitetnih i stručno komponiranih, koncentriranih krmiva.

Ne ulazeći u ostale grupacije prehrambene industrije, samo bismo istakli da industrija piva, alkoholnih pića, likera, kakao proizvoda i još neke i dalje ostvaruju znatnu, iako nešto manju akumulaciju,¹³⁾ za sada dovoljnu za daljnji razvoj i ostvarenje programskih zadataka.

3. OTKUP POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

3. 1. Individualni sektor

Znatno povećana poljoprivredna proizvodnja 1966. i 1967. god. omogućila je da se otkup proizvoda s individualnog sektora osjetno poveća.

U 1966. god. npr. otkup doseže dotad najveću vrijednost od 1373 mlrd. nd, a što je za 37,8% više nego u 1965. Ukupnom povećanju otkupa s individualnog sektora u 1966. g. najviše je pridonijelo povećanje otkupa žitarica (indeks 209), mlijeka (172,4), alkoholnih pića (179,1), industrijskog bilja (170,5). Otkup stoke, pretežno goveda, bilježi u 1966. god. povećanje (124). U cjelini uzevši u 1966. g. otkupljeno je samo svinja, jaja i krumpira manje nego u 1965. godini.

Međutim, stanje otkupa u 1967. god. se bitno mijenja. Vrijednost ukupnog otkupa je za 177,6 mln ili za 12,9% niža nego u 1966. godini (tab. 13).

Osim kod mlijeka, smanjenje otkupa evidentirano je kod svih poljoprivrednih proizvoda, što ilustriraju slijedeći indeksi:

Otkup s individualnog sektora (van kooperacije)	1966.	1967.	I—III 1968.
	1965.	1966.	I—III 1967.
Ukupan otkup	137,8	87,1	76,9
— stoka	124,2	85,7	65,9
— perad, jaja	129,7	57,3	30,3
— mlijeko i mliječne prerađevine	172,4	109,6	81,8
— koža, vuna, perje	127,7	56,9	80,9
— žitarice	209,1	98,4	85,2
— povrće	117,8	69,1	81,7
— industrijsko bilje	170,5	93,7	—
— voće i grožđe	165,0	70,9	57,4
— alkoholna pića (vino, rakija i sl.)	179,1	74,5	127,8
— ostalo	113,8	89,5	111,8

Kao što se vidi, u 1967. godini u odnosu na 1966. osjetljivo je smanjenje otkupa kod stoke (osobito goveda), peradi, jaja, kože, vune, povrća, voća, grožđa, alkoholnih pića.

¹³⁾ I u 1967. god. izdvojen je za fondove prema ukupno angažiranim sredstvima visok procenat koji npr. kod poduzeća za proizvodnju bonbona, slatkiša i kakao proizvoda iznosi 19,4, kod tvornica alkoholnih pića 30,6, a kod pivovara čak 35,6%.

Šmanjenje otkupa od individualnog sektora poljoprivrede, započeto 1967., nastavlja se još izrazitije i u 1968. godini.

Kao što pokazuju gornji podaci, indeks ukupnog otkupa u prvom kvartalu 1968. u poređenju s istim razdobljem 1967. godine ima indeks 76,9. Naravno zabrinjava oštro smanjenje otkupa stoke (indeks 65,9), peradi (30,3), kože i vune (80,9). Čak i otkup mlijeka po prvi put od reforme na ovamo pokazuje u I kvartalu 1968. smanjenje (81,8).

Otkup proizvoda žitarica, iako je manji (indeks 85,2) ne bi trebao da zabrinjava. U očekivanju nižeg uroda ove godine, individualni sektor se suzdržava u prodaji kukuruza (indeks fizičkog otkupa 68,3) te su cijene u porastu. U ovom momentu bila bi neophodna intervencija direkcije.

Inače pšenice je otkupljeno više nego u I kvartalu 1966. godine.¹⁴⁾ Osim pšenice, jedini artikal, kojeg je s individualnog sektora otkupljeno više u I kvartalu 1968. nego u istom razdoblju prošle godine, jesu alkoholna pića (vino i dr. indeks 127,8).

3. 1. 1. Regionalni aspekt otkupa

Mada je smanjenje otkupa od individualnog sektora u toku na čitavom području SRH, ono ne pogađa jednako sva područja (tab. 14).

U Dalmaciji je otkup smanjen u 1967. prema 1966. g. za 49,1 mln n. din. ili za 22,4%. Otkup je manji kod svih glavnih proizvoda kao što je povrće, voće, grožđe i vino.

Na bjelovarskom području u toku je također drastično smanjenje otkupa i to za 68,9 mln n d ili za 18,4% u 1967. prema 1966. god. Obzirom da se radi o izrazito stočarskom području, koje jedino u SR Hrvatskoj nije do sada smanjivalo fond goveda, pad otkupa se stoga veoma teško održava kako na mogućnosti udovoljavanja individualnih proizvođača društvenim obavezama tako i na raspoloženje uopće. Osim toga, sušni period ovog proljeća veoma je smanjio prinose livada i pašnjaka, što sa svoje strane povećava ponudu goveda. U uvjetima pada i zastoja plasmana, pojačano je klanje teladi koje je do nedavno bilo sasvim neznatno, dok se štandovi gotove tovne i druge stoke stalno povećavaju.

Na Kordunu je otkup smanjen za 14,3 mln n d ili za 16,7%, a na Baniji za 7,2 mln ili 12,5%.

Smanjenje ukupne vrijednosti otkupa proizlazi iz smanjenja otkupa stoke. Budući da je stočarstvo zapravo jedina tržišna proizvodnja, inače nerazvijenog kordunsko-banijskog područja, nastavak nepovoljnog kretanja teško će se odraziti, jer se ničim drugim ne može ublažiti.

14) Indeksi fizičkog otkupa pšenice s individ. sektora

1965.	1966.	1967.	I—III 1968.
1964.	1965.	1966.	I—III 1967.
67,6	277,5	100,9	128,5

Od prošlogodišnje žetve do zaključno 30. IV 1968. individualni sektor je prodao 9873 vagona pšenice, nešto više nego prethodne godine. Do istog roka društveni sektor je prodao 33.781 vagon pšenice iz vlastite proizvodnje roda 1967. godine.

Na zagrebačkom području smanjenje otkupa iznosi 19,1 mln n d ili 13,4%.

U Slavoniji smanjenje otkupa iznosi 8,7% (34,7 mln n d). Pad otkupa bio bi još veći da nije, donekle, ublažen otkupom drugih proizvoda, prvenstveno pšenice i šećerne repe.

3. 2. Otkup iz društvenoorganizirane proizvodnje

Otkup proizvoda iz društvenoorganizirane proizvodnje (društveni sektor i kooperacije) iznosi 1966. godine 1051 mlrd. n d, da bi u 1967. god., suprotno od kretanja otkupa na individualnom sektoru, dostigao 1.230 mlrd n d ili povećanje za 16,9%. Ovom povećanju je najviše pridonio porast fizičkog otkupa ratarskih proizvoda (kukuruz indeks 187,1, zatim šećerna repa 192,4, pšenica 115,4). Otkup suncokreta je manji (indeks 55,0). Otkup stočarskih proizvoda pokazuje kod goveda smanjenje (91,2), mlijeka (88,7) ali je otkup svinja veći (130,8) također i peradi (114,5) kao i otkup jaja (164,5).

U I kvartalu 1968. godine u odnosu na isto razdoblje prethodne godine u daljnjem je padu otkup goveda.

Uzevši otkup u cjelini s oba sektora poljoprivrede, u 1967. god. je otkupljeno više pšenice, kukuruza, šećerne repe, duhana, peradi i jaja, a znatno manje goveda, ovaca, krumpira, suncokreta i nekih drugih proizvoda nego u 1966. god. U manje-više istoj ukupnoj vrijednosti otkupljenih proizvoda u 1967. god. došlo je do promjene u strukturi otkupa poljoprivrednih proizvoda na štetu individualnog sektora van kooperacije koji smanjuje svoje učešće na 49,3% prema 56,6% u 1966. godini, dok je povećano učešće otkupa iz društvenoorganizirane proizvodnje — društvenog sektora i kooperacije — sa 43,4% u 1966. na 50,7% u 1967. godini (tab. 15).

Pad cijena otkupljenih proizvoda pogađa čitavu poljoprivredu, ali relativno više individualni sektor van kooperacije kod kojeg je i količinski otkup u padu.

4. UKLJUČIVANJE POLJOPRIVREDE I PREHRAMBENE INDUSTRIJE U VANJSKOTRGOVINSKU RAZMJENU

Velik uvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, u prvom redu pšenice, uz nedovoljan izvoz, veoma je opterećivao našu vanjskotrgovinsku bilancu. Kao što je poznato, izvozni kurs za poljoprivredu iznosio je do reforme 918, a za prehrambenu industriju 993 dinara prema prosječnom izvoznom kursu za industriju koji je iznosio 1114 dinara. Uvozni kurs za sirovine i poljoprivredne proizvode iznosio je 810 din.

Īzjednačenjem uvozno-izvoznog kursa u čitavoj privredi, a uz olakšicu od 6 odnosno 12% za izvoz konzervi i goveđeg mesa za konvertibilno područje (osim Italije) odnosno za Englesku, poboljšane su mogućnosti izvoza, koji je, računajući sa predviđenim porastom poljoprivredne proizvodnje, trebao da se kreće godišnje stopom od 11,3%.

U odnosu na 1965. god. vrijednost izvoza iz poljoprivrede SRH porasla je s 539 mil. nd na 649,7 mil. nd u 1967. god. ili za 20,5%.

Ovo povećanje proizlazi u prvom redu iz mnogostruko povećanog izvoza ratarskih proizvoda (indeks 430¹⁵). Izvoz žive stoke i mesa po vrijednosti je manji u 1967. god. za 1,5% nego u 1965. god. ali još uvijek u strukturi ukupnog izvoza, stočarstvo dominira sa 64,6%. Izvoz proizvoda vočarstva u 1967. god. je za 19,1% manji, dok je izvoz iz ribarstva i izvoz iz domaće prerade poljoprivrednih proizvoda manje-više kao i u 1965. god.

Izvoz prehrambene industrije povećan je sa 215,1 mil. nd u 1965. na 268,4 mil. u 1967. ili za 24,6%.

Navedeno povećanje izvoza iz poljoprivredno-prehrambenog kompleksa, međutim, nije praćeno, osobito u 1967. godini i odgovarajućim finansijskim efektima zbog poznate situacije na evropskom tržištu. Sve veće barijere na uvoz poljoprivredno-prehrambenih proizvoda već su u 1967. godini znatno otežale plasman naših proizvoda, da bi od novembra prošle godine izvoz bio gotovo onemogućen.

U prošloj godini u izvozu kukuruza (prelevman 21 l/kg) ostvarena je cijena za 12—15% niža nego u 1966. god. čime se stiglo na granicu rentabiliteta.

U izvozu stoke i mesa finansijski rezultati su još slabiji.

U 1965. godini, kad još nisu bili uvedeni prelevmani i drugi oblici van-carinske zaštite u zemljama ZET, izvoz je bio atraktivan i te godine nema radne organizacije, koja bi npr. izvozeći goveđe meso, bilježila negativan rezultat u govedarstvu.

Uvođenjem prelevmana 1966. godine, stanje je potpuno izmijenjeno. U toj godini, kao ni u 1967. gotovo nema radne organizacije koja nije bilježila gubitak, a to bez sumnje više nije samo subjektivna stvar.

Proračuni ukazuju da je u realizaciji goveđeg mesa izgubljeno u 1966. god. 2,05 n d/kg ili za čitavu Jugoslaviju oko 76 mil. nd odnosno 3,26 n d/kg ili 168 mil. nd u 1967. god. kad su prelevmani udvostručeni, te su kod živih goveda dosegli blizu 3,00 n d/kg, a kod zadnjih četvrti goveđeg mesa i više od 8,00 n d/kg.

¹⁵) U izvozu ratarskih proizvoda dominira kukuruz kojega je iz SRH-e izvezeno 1966. godine 125.764 tone, a 1967. god. 165.687 tona.

Maksimalan nivo prelevmana zadržan je i u toku 1968. god. što uz uobičajenu carinu od 16 odnosno 20% za živa goveda, tj. goveđe meso, predstavlja pravi embargo za naš izvoz u ZET.¹⁶⁾

Sa druge strane devalvacijom funte stvorene su nove teškoće u izvozu na britansko tržište.

Svi ovi problemi uveliko su se već odrazili na kretanje izvoza i u 1968. god. Dok se još izvoz u 1967. favorizirao usprkos gubitaka, jer drugog izlaza nije bilo obzirom na zatečeno stanje goveda u tovu, sada je stanje drugačije.

Izvoz poljoprivrede za prva četiri mjeseca ove god. prema istom razdoblju prošle godine je za 14,3% niži. Najveći pad bilježi stočarstvo i to čak za 32,3%, zatim izvoz ribarstva za 15,9%.

Jedino je izvoz iz ratarstva za 19,5% i iz domaće prerade poljoprivrednih proizvoda za 23,9% veći nego u istom periodu prošle godine.

Ukupno uzevši, izvoz iz poljoprivrede SRH u prva četiri mjeseca iznosi 205,6 mil. n d prema 240,1 mil. n d u istom periodu prošle godine.

Izvoz proizvoda prehrambene industrije, komparirajući isti period od četiri mjeseca, iznosi ove godine 68,8 mil. n d prema 88,9 mil. n d u 1967. ili 32,6% manje.

Pad izvoza nekih važnih proizvoda u 1967. a posebno u 1968. god., uz nepromijenjenu apsorpcionu moć domaćeg tržišta, a u uvjetima narasle poljoprivredne proizvodnje, osnova je teške depresije i gotovo svih teškoća koje su se akumulirale u poljoprivredi.

Sa druge strane, neobuzdan uvoz svega i svačega u posljednje dvije godine paralizirao je i uveliko obezvrijedio pozitivne rezultate poljoprivredne proizvodnje. Ilustracije radi spominjemo, da je 1967. godine uvoz poljoprivrednih proizvoda u odnosu na 1966. god. porastao sa 257 na 393 mil. n d ili za 52,6%, dakle u periodu kad smo imali najuspješniju poljoprivrednu proizvodnju (rekordnu 1966. i natprosječnu 1967. godinu).

Uvoz ratarskih proizvoda u 1967. god. veći je za 127,3% prema prethodnoj godini, čime su izdaci za uvoz porasli sa 37,1 mil. n d u 1966. na 84,4 mil. n d u 1967. god.

16) Kretanje prelevmana od časa njihovog uvođenja		(l/kg)						
	1965.	1966.	1966.	1967.	1967.	1967.	1968.	1968.
		VIII	XII	III	VI	XII	II	VI
živa goveda	—	151,2	69,1	53,2	48,6	139,4	131,4	148,4
zadnje četvrti	—	388,3	122,8	137,2	123,4	395,7	373,2	421,1
prednje četvrti	—	271,4	98,2	73,1	65,8	211,6	199,6	225,4

Uvoz stočarskih proizvoda u 1967. god. veći je za 52,2% prema 1966. god. U apsolutnim ciframa uvoz stočarskih proizvoda je porastao sa 127,8 mil. (1966) na 194 mil. (1967).

Pored svega toga, i uvoz sirovina za prehrambenu industriju je sa 45 na 118 mil. n d odnosno za 160,9% što znači da je toliko manje kupljeno domaćih sirovina.

(Poblize izvoz-uvoz, po granama i vrstama proizvoda u posljednje tri godine, kao i u prva četiri mjeseca ove godine, vidimo na tab. 16 i 17).

Sve u svemu, neshvatljivo velika otvorenost našeg tržišta kao i postavka da je uvoz poljoprivrednih proizvoda slobodan i gotovo bez carina¹⁷⁾ odgovarao je uvjetima deficitarne poljoprivredne proizvodnje, a ne i u izmijenjenim uvjetima narasle poljoprivrede i pokrivanju gotovo svih potreba vlastite proizvodnje već u prvoj godini po reformi.

Tako je samo u 1967. god. uvezeno svinja i svinjskog mesa 37.500 tona (26% više nego 1966. g.), svinjske masti 11.360 tona (380% više), maslaca 4270 tona (220% više), jestivog ulja 37.000 tona (71% više), vinskog destilata 8750 tona (639% više nego 1966.), vina 34.300 tona (kao i u 1966.), zatim špiritusa 13.000 tona, a da uvoz šećera i niza ostalih proizvoda i nespominje mo.

Posljedice takvog uvoza, lišenog svake odgovornosti teško je moguće sagledati. Smanjen otkup, osobito s individualnog sektora, ima već danas ozbiljne ekonomsko-političke reperkusije.

Međutim, sve je opravdano pozivanjem na reformu, intervencijom na tržištu ili uvozom sirovina zbog oplemenjivanja i daljnjeg izvoza, a ranije dati podaci o izvozu pokazuju koliko je zapravo on porastao. Od svega je najteže široko rasprostranjeno uvjerenje o svemoći izvoznih kuća, njihovom izuzetnom položaju u odnosu na ostale radne organizacije i širokoj povezanosti interesa.

Istovremeno pokraj širom otvorenih vrata za uvoz, pretežno po dempinškim cijenama (često 3—5 puta nižim od domicilnih), u plasmanu na ših poljoprivredno-prehrambenih proizvoda na vanjska tržišta nailazilo se na sve veće teškoće, visoke carine i vancarinske barijere.

Zahtjev za racionalnom i ekonomski opravdanom zaštitom domaće proizvodnje upravo se tragično sporo rješavao.

I suviše dugo su savezni organi smatrali da je tzv. »zeleni kalendar«, tj. propisi koji bez posebne dozvole isključuju uvoz mesa, jaja, voća i povrća u određenim rokovima, dovoljna zaštita domaće proizvodnje. Upravo famozni režim RKR (uvoz sirovina radi prerade za izvoz) je predstavljao trojanskog konja za nastavak uvoza i sasvim je obezvrijedio propis o sezonskom ograničenju.

¹⁷⁾ Nema carine kod uvoza žitarica, uljarica, riže. Carina od 3% plaća se kod mesa, stoke za klanje, peradi, od 4% kod mesnatih i masnih svinja, od 5% kod grožđa.

Insistirajući stalno na efikasnim mjerama zaštite, tek u travnju ove godine su pooštreni uvjeti uvoza nekih artikala. Tako se režimom RK obuhvatila stoka za klanje, goveđe i svinjsko meso, zaklana telad, perad, mast i margarin.

No i te mjere nisu bile dovoljne ni potpune.

Odugovlačenje sa stavljanjem vrhnja za proizvodnju maslaca u režim RK, omogućilo je da se umjesto maslaca uvozi vrhnje, što je u biti jedno te isto.

Proizvodne organizacije i republički organi su nekoliko mjeseci inzistirali pa je nedavno donesen Zakon o posebnim pristojbama kojim se regulira uvoz poljoprivrednih proizvoda prema stvarnim potrebama tržišta, a u skladu sa ciljevima i razvojnom politikom poljoprivredne proizvodnje.

Ovaj mehanizam još nije uhodan i njegovu efikasnost smanjuju izvjesni nesporazumi proizvođača i prerađivača poljoprivrednih proizvoda pri konkretnom utvrđivanju visine uvoznih pristojbi.

5. REALIZACIJA PRINCIPA PRIMARNE RASPODJELE

5. 1. Globalna cijena

U reformi je bilo predviđeno da će se cijene poljoprivrednih proizvoda s individualnog sektora povećati za 37% u poređenju s nivoom cijena u 1964. godini.

Međutim, već u razdoblju od VIII do XII mjeseca 1965. g. nivo ovih cijena je povećan za 52%, u 1966. za 68,1%, a u 1967. g. za 59,6% — sve u odnosu na prosječni nivo 1964. god. To znači, da je nivo cijena s individualnog sektora u 1967. god. viši za 16,5% od nivoa predviđenog u reformi.

Cijena poljoprivrednih proizvoda iz proizvodnje društvenog sektora trebale su prema reformskim predviđanjima porasti za 33%. Međutim, predviđeni porast premašen je već u razdoblju VIII—XII 1965. g. kad je iznosio 45,8%, u 1966. god. iznosi 53,2%, a u 1967. god. (prema prethodnim podacima) 48,6% — sve u odnosu na prosječni nivo cijena u 1964. god. Prema tome, nivo cijena poljoprivrednih proizvoda društvenog sektora u 1967. god. veći je oko 12% od nivoa predviđenog u reformi (vidi tab. 18.).

U okviru globalnog porasta otkupnih cijena s individualnog sektora došlo je do porasta u svim granama djelatnosti kao i grupama proizvoda (vidi tab. 19).

Na ovakvo kretanje proizvođačkih cijena poljoprivrednih proizvoda, među ostalim u znatnoj je mjeri utjecalo povećanje cijena sredstava rada, a

naročito repromaterijala za poljoprivredu. Tako su npr. cijene poljoprivrednog alata, sprava i predmeta za gospodarstvo u prometu na malo porasla od 1964. do 1967. god. za 117%, a kemijska sredstva za poljoprivredu za 129%. U isto vrijeme cijene poljoprivrednim strojevima i oruđa, porasle su u industrijskoj proizvodnji u prosjeku za 17%.¹⁸⁾

Proizvođačke cijene kemijskih sredstava u 1967. god. su veće za 52%¹⁹⁾ od nivoa 1964. god. (vidi tab. 20).

Međutim, navedeni porast je za društveni sektor još i veći kad se uzme u obzir uključivanje posrednika u promet.

Cijene stočne hrane, sačme i sl. formirane su u industrijskoj proizvodnji prema predviđanjima, ali su cijene u prometu zbog velikog broja posrednika znatno više.

Posebno treba istaći znatno veće poskupljenje goriva i maziva koje je umjesto reformom predviđenih 15%, poskupilo za 40% u odnosu na predreformsko stanje.

Analizirajući kretanje cijena poljoprivrednih proizvoda u čitavom postreformskom periodu, može se konstatirati:

— Cijene poljoprivrednih proizvoda ukupno su imale izrazitu tendencu porasta od jula 1965. do maja 1966. godine, a nakon toga se pokazuju kolebanja tako da prevladava tendencija pada, naročito u 1967. godini.

— Cijene u grani stočarstva pokazuju nešto drugačija kretanja nego prosječne cijene svih poljoprivrednih proizvoda. Od jula 1965. do kraja jula 1966. su imala kolebljiva kretanja, pretežno porast i stagnaciju, da bi nakon toga pokazivale suprotnu tendencu tj. izraziti pad odnosno stagnaciju, a sa izuzetkom samo u januaru prošle i januaru ove godine.

— Cijene ratarskih proizvoda, obzirom na jak sezonski uticaj, pokazuju u čitavom razdoblju kolebljiva kretanja (vidi tab. 21).

Obzirom na takve tendencije u kretanju cijena, došlo je u 1967. godini u prosjeku do pada cijena prema prethodnoj godini kod poljoprivrednih proizvoda ukupno za 5%, kod stočarskih proizvoda za 5%, kod ratarskih proizvoda za 3%. U toj godini su također pale cijene primarne prerade poljoprivrednih proizvoda za 11%, dok su jedino cijene u grani ribarstva porasle za 33% prema 1965. godini.

¹⁸⁾ Proizvođačka cijena litnog kombajna npr. nakon reformom predviđenog porasta cijena od oko 5% porasla je od rujna 1965. do kraja 1967. za daljnjih 7,3%.

¹⁹⁾ Cijena plavog kamena u industrijskoj proizvodnji je povećana od 1964. do 1967. za 155%, a samo u postreformskom periodu, tj. od IX 1965. za 75,2%. Inače je ovaj artikal pod režimom neposredne društvene kontrole cijena, pa je navedeno kretanje usklađivano sa cijenama na inozemnom tržištu.

5. 2. Kretanje prosječnih prodajnih cijena najvažnijih poljoprivrednih proizvoda

5. 2. 1. Društveni sektor

Obzirom da su za najvažnije poljoprivredne proizvode utvrđena garantirane odnosno minimalne otkupne cijene, interesantno je razmotriti stvarno kretanje tih cijena u odnosu a određen nivo. Slijedeći podaci ilustriraju ta kretanja.

	Garant. cijene d/kg		U refor. njena tržiš. cijena	Ostvarena prod. cij.		I n d e k s			
	∅ raspon			1967. ožujak 1968.	1967. ožujak 1968.	1967. garantirana cijena	1967. u refor. njena tržišna cijena	1968. garantirana cijena	1968. u ref. njena tržišna cijena
Pšenica ²⁰⁾	0,91	0,90—1,00	10,91	0,88	0,85	96,7	96,7	93,4	93,4
Kukuruz	0,63	—	0,65	0,64	0,62	101,6	98,5	96,9	96,9
Mesnate svinje	4,90	4,75—5,15	5,10	5,94	5,40	121,2	116,5	110,2	105,9
Goveda I, II kl.	5,00	4,50—6,20	5,20	6,65	5,75	133,0	127,9	115,0	110,6
Tovna junad	6,00	4,80—6,50	6,50	6,80	6,58	113,3	104,6	109,8	101,2
Tovna telad	6,50	5,40—7,40	7,00	7,78	7,31	119,6	111,1	112,4	104,4
Ovce	3,40	3,30—3,50	3,50	3,79	2,74	111,4	108,2	80,6	78,2
Tovni pilići	5,50	5,40—5,60	6,50	7,74	8,22	140,0	119,0	149,4	126,4
Krumpir	—	0,45—0,55	—	0,71	0,84				
Minimalna otkupna cijena									
Šeć. repa	0,18	—	0,18	0,18	—	100,0	100,0	—	—
Suncokret	1,20	—	1,25	1,34	—	111,6	103,8	—	—
Duhan	—	0,45-31,50	7,80	10,06	12,10	—	128,9	—	155,1
Mlijeko	1,00	0,90—1,12	1,06	1,15	1,15	115,0	108,0	115,0	108,0

U 1967. godini a posebno u I. kvartalu 1968. godine prodajna cijena za pšenicu, kukuruz i ovce s društvenog sektora su ispod nivoa garantiranih cijena. Niža otkupna cijena za pšenicu proizlazi dijelom iz slabijeg kvaliteta

²⁰⁾ Prosječna garantirana cijena za pšenicu od 0,91 d/kg proizlazi iz sjetvene strukture pšenice u kojoj sorte najboljeg kvaliteta učestvuju od 5—8%.

pšenice roda 1967. a naročito iz teškoća koje nameću deficitarnost skladišnog prostora što po pravilu snose proizvođačke, a ne otkupne radne organizacije. Niže prodajne cijene kukuruza (za 12—15%) rezultat su jake konkurencije američkog kukuruza na evropskom tržištu i time je realizacija kukuruza svedena na nivo garantiranih cijena. Ipak mora se istaći da je garantirana cijena za pšenicu i dalje stimulativna za proizvođače kao i minimalna otkupna cijena za šećernu repu, budući da su cijene koštanja u proizvodnji pšenice i šećerne repe znatno niže od garantiranih cijena, što se, međutim, ne može reći i za kukuruz gdje je proizvodna cijena u porastu (ϕ CK 0,61 din/kg u 1967.), te se sasvim približava garantiranoj cijeni na kojem nivou se manje-više realizirala i izvozna cijena kukuruza 1967/68. To upućuje na daljnje napore oko unapređenja ove kulture.

Podaci o cijenama u 1966. i 1967. godini

	Garant. odn. min. otk. cij. za 100 kg/d	ϕ cijena košt. proizvodnje na društv. sektoru za 100 kg/d		Cijena koštanja proizvod. kod najvećih proizvođača za 100 kg/d		
		1966.	1967.	1966.	1967.	
Pšenica	91,00	70,00	74,00	PIK Vukovar	58,00	61,00
				PIK Belje	66,00	68,00
				PIK Đakovo	71,00	64,00
				PIK Vinkovci	74,00	66,00
				IPK Osijek	72,00	82,00
Kukuruz	63,00	55,00	61,20	PIK Vukovar	46,00	45,00
				PIK Đakovo	47,00	56,00
				PIK Vinkovci	59,00	60,00
				IPK Osijek	66,00	59,00
				PIK Belje	59,00	64,00
Šećerna repa	18,00	14,00	15,30	PIK Vukovar	12,90	13,20
				PIK Belje	13,30	13,80
				IPK Osijek	13,80	15,40
				PIK Vinkovci	16,00	16,20
				PIK Županja	14,50	18,20

Napomena: Obrač. kalkulacija po ZR.

Šećerna repa kao i pšenica daje još uvijek značajan finansijski efekat iako je kod njih cijena proizvodnje u porastu, no još uvijek su najvažniji izvor akumulacije u ratarstvu.

Minimalna otkupna cijena za suncokret (1,2 d/kg)²¹⁾ nije formirana prema izvoznim mogućnostima (1,50—1,60 d/kg) već znatno niže zbog limitirane cijene ulja na domaćem tržištu. Proizvodnja uljarica, posebno suncokreta, je deficitarna. U skladu s reformskim kriterijima otkupna cijena suncokreta trebala bi se izravnati s izvoznom cijenom, a to traži povišenje cijena ulja.

Činjenica da su prodajne cijene mesnatih svinja, goveda, tovnih junadi u 1967. godini kao i u I kvartalu 1968. godine još uvijek iznad nivoa garantiranih, odnosno iznad nivoa po reformi predviđenih tržišnih cijena, sama još ništa ne govori, ukoliko ne istaknemo da garantirane cijene za ove proizvode znatno zaostaju (15—20%) ne samo za prosječnim troškovima proizvodnje, nego i troškovima proizvodnje najboljih proizvođača. To isto važi i za goveda. Tako se npr. cijena koštanja 1 kg tovnih svinja kreće na društvenom sektoru u 1967. oko 6,00 nd dok najniža cijena tovnih svinja iznosi 5,69 d/kg.²²⁾

Otkupne cijene s društvenog sektora u 1967. godini, međutim, iznose 5,94, u ožujku 1968. godine 5,4, a u svibnju oko 5,00 pa i niže, dok je garantirana cijena 4,90 dinara.

Otkupne cijene mesnatih svinja u nekim zapadnoevropskim zemljama ove godine iznose: Holandija 6,38—6,73 d/kg, Italija 6,04—6,36, Belgija 8,00—8,87, Njemačka 5,81—7,50, Austrija 5,76—8,07, Danska (bekon) 7,17 d/kg.

Prosječna cijena koštanja 1 kg tovnih goveda u 1967. godini iznosi oko 7,50 d/kg, a najniža cijena tova goveda, 6,78 d/kg.²²⁾ Garantirana cijena za tovenu junad u prosjeku iznosi 6,00 novih dinara, a ostvarena prodajna cijena za društveni sektor za 1967. godinu iznosi 6,80, u ožujku 1968. godine 6,58, u svibnju oko 6,10 d/kg.

Otkupna cijena u nekim evropskim zemljama iznosi za živa goveda u Francuskoj 8,36, Belgiji 9,81, Holandiji 8,24, Švedska 7,57 itd. (Bilten »IFAP« No XI/67.).

5. 2. 2. Individualni sektor

Prosječne otkupne cijene poljoprivrednih proizvoda u SR Hrvatskoj od 1964—1967. godine i u ožujku 1968. kretale su se kako slijedi:

²¹⁾ Minimalna otkupna cijena za suncokret u posljednje vrijeme povećana na 1,3 d/kg.

²²⁾ Prema obračunskim kalkulacijama i analizi ZR za 1967. godinu, što je izvršila Osnovna komora — Osijek, najpovoljniju cijenu koštanja za toвне svinje (5,69 d/kg) i toвна goveda (6,78 d/kg) ima PIK Đakovo.

(d/kg)

	1964.	1966.	1967.	Ožujak 1968.	I n d e k s i		
					1967.	1967.	Ožujak
					1964.	1966.	1968.
							1967.
pšenica	0,57	0,86	0,84	0,85	147,4	97,6	101,1
kukuruz (zrno)	0,51	0,62	0,58	0,58	113,7	93,5	100,0
šeć. repa	0,11	0,17	0,17	—	154,5	100,0	—
suncokret	0,77	1,14	1,15	—	149,4	100,8	—
duhan	3,83	6,50	5,95	10,07	155,4	91,5	169,2
krumpir	0,31	0,62	0,65	0,66	209,7	104,8	101,5
mesnate svinje	3,28	5,52	5,49	4,85	165,4	99,5	88,3
masne svinje	3,28	5,42	5,12	4,55	156,1	94,4	88,9
goveda I i II kl.	3,42	5,57	5,49	5,06 ²³⁾	160,5	98,5	92,2
tovna junad	3,49	5,91	5,86	5,31	167,9	99,1	90,1
tovna telad	4,45	7,16	7,68	7,23	172,6	124,6	108,5
ovce	2,72	4,39	4,41	4,52	162,1	100,5	102,5
janjad	3,58	5,96	6,24	6,80	174,3	104,6	126,6
tovni pilići	4,53	8,90	8,58	8,15	189,4	96,4	96,3
mlijeko	0,48	0,93	0,93	0,89	193,8	100,0	95,7

I kod cijena poljoprivrednih proizvoda s individualnog sektora ispoljavaju se manje-više slične tendence kao i kod društvenog sektora. Cijene mesnih i masnih svinja, goveda i tovne junadi i peradi dosegle su najviši nivo u 1966. godini da bi osjetljivo pale u 1967. godini, a koju tendencu goveda i junad i perad osjetno ispoljavaju i u toku 1968. godine.

Suprotno tome, cijena ovčjeg i janječeg mesa je u porastu. Nakon stabilnih otkupnih cijena za mlijeko u 1966. i 1967. godini stanje se pogoršava u 1968. godini

Otkupna cijena pšenice i kukuruza stagnira na nižem nivou nego u 1966. godini. Otkupna cijena šećerne repe za sada je stabilna i odgovara propisanoj minimalnoj otkupnoj cijeni.

Na osnovu svega iznijetog, može se konstatirati da je u toku ekonomskog položaja narušavanjem odnosa u primarnoj raspodjeli. Evidentan je pad cijena nekih poljoprivrednih proizvoda znatno ispod nivoa po reformi ocijenjenih tržišnih cijena, pa čak i ispod nivoa garantiranih, a što je posebno izraženo u toku II kvartala 1968. godine, za većinu proizvoda na oba, a posebno na individualnom sektoru (pšenica, kukuruz, svinje masne. i mesne, goveda, tovna junad, perad).

²³⁾ U 1968. I, II i III klasa. Izvor: interni podaci Republičkog zavoda za statistiku.

Istovremeno, kako je naprijed navedeno, nesrazmjerno i znatno više od predviđenog po reformi porasle su cijene važnih repromaterijala (kemijska sredstva za ishranu i zaštitu bilja, gorivo, mazivo), te sredstva za rad (alat, sprave oruđa i mašine).

6. Premije i regresi

Široko budžetsko interveniranje putem premija i regresa u poljoprivredi do reforme, oštro je smanjeno 1965. godine, tako da je zadržano samo premija za mlijeko i regres kemijskoj industriji za mineralna gnojiva.

Zadržavanjem sistema premija za mlijeko, omogućeno je društvenom sektoru da mlijeko iz vlastite proizvodnje realizira na nivou koji je ravan ili čak povoljniji od cijena koje ostvaruju zapadnoevropski proizvođači.²⁴⁾ Time su u proizvodnji isčezli raniji vanredno visoki gubici koji su često iznosili 20—30 starih dinara po litri, no uza sve to proizvodnja mlijeka na društvenom sektoru se i danas kreće oko granice rentabiliteta.

Mliječnost po kravi društvenog sektora je, doduše, dostigla nivo zemaljskog uzgoja razvijenih evropskih poljoprivreda,²⁵⁾ ali je način proizvodnje ostao skup i neracionalan. Stoga smatramo da premiranje mlijeka (0,3 d/l) ubuduće treba namjenski usmjeriti i uvjetovati modernizacijom tehničko-tehnoloških postupaka u kompleksu proizvodnje mlijeka na društvenom sektoru, jer bez toga će i dalje čak i kod daljnjeg rasta mliječnosti, obzirom na način proizvodnje, mlijeko biti skupo.

U istom smislu treba usmjeriti i premiju (0,1 d/l) koju mljekarama osiguravaju društveno-političke zajednice — republika i općine.

Savezna premija od 0,1 d/l za mlijeko iz kooperativne proizvodnje, pridonijela je povećanju tržnosti mlijeka s individualnog sektora. Međutim, propisi o toj premiji ne usmjeravaju sredstva za razvoj proizvodnje putem selekcijskog rada u rajonima gdje za to postoje objektivno najbolji uvjeti, već vode ekstenzivnom obuhvatu krava i rasplinjavanju sredstava širom zemlje. Stoga je nužna korekcija ovih propisa.

U reformi je kod nabavke mineralnih gnojiva odobren regres za gnojivo iz domaće proizvodnje po jedinici aktivne materije, kod dušičnih gnojiva 0,90, fosfornih od 0,56 do 0,77 i kalijevih 0,25 d (u prosjeku regres kemijskoj industriji oko 35% od proizvođačke cijene). Za uvozna gnojiva regres se odobrava kao razlika između nabavne cijene domaćih gnojiva za poljoprivredu i nabavne cijene uvoznih gnojiva franko granica. Ovakav sistem

²⁴⁾ EEZ odredila je otkupne cijene mlijeka za svoje članice od aprila 1967. godine od 1,16 do 1,29 d/l

²⁵⁾ Holandija 4207 l po kravi, Danska 3946 l, Belgija 3866, Z. Njemačka 3642, Francuska 2980, Italija 2790, DR Njemačka 2982, Poljska 2252, Mađarska 2214, ČSR 2078, Rumunjska 1480, SFRJ uk. 1221. (Izvor FAO-1966). Društveni sektor SFRJ 3250 l, a SRH 3803 l (SZS-1966).

je omogućio poljoprivredi da nabavlja mineralna gnojiva manje-više po jednakim uvjetima kao i poljoprivrede drugih zemalja. Nedostatak je, međutim, sistema regresa da nije omogućavao realizaciju reformskih postavki po kojima bi cijene mineralnih gnojiva na vanjskom tržištu utjecale na cijene domaće proizvodnje gnojiva, a što treba odgovarajućim korekcijama u sistemu regresiranja omogućiti. To, međutim, traži u prvom redu od kemijske industrije da se u većoj mjeri adaptira uvjetima vanjskog tržišta, pogotovo u uvjetima kad ćemo, osim fosfornih gnojiva, imati za izvoz dušična gnojiva, donedavna jako deficitarna.

Sistem snabdijevanja još uvijek ograničen uskom i nerazvijenom mrežom i naslijeđenim elementima distribucije nepotrebno sužava i poskupljuje mineralna gnojiva na putu do potrošača.

7. UNUTRAŠNJA POTROŠNJA I TRŽIŠTE

Reformaska postavka o porastu životnog standarda uopće, pa tako i kupovne moći potrošača u odnosu na poljoprivredno-prehrambene proizvode, definirana je u srednjeročnom planu razvoja kroz poboljšanje i porast fizičkog obima ishrane za najmanje 5%. S tim u vezi planirano je po stanovniku povećanje potrošnje mesa sa 27 kg u 1966. na 38 kg u 1970. godini, mlijeka sa 118 na 140 kg, šećera sa 23 na 28 kg, voća i preradevinna sa 45 na 54 kg, a povrća (uključujući i krumpir) sa 136 na 165 kg. U skladu s poboljšanjem strukture ishrane, smanjila bi se potrošnja pšenice sa 205 na 195 kg.

Danas je evidentno da se ovaj plan ne može ostvariti. Domaća potrošnja govedeg mesa u SFRJ je iznosila 1961. godine oko 120.000 tona (6,2 kg po stanovniku) dok je za 1967. godinu procjena 135.000 tona (6,8 kg po stanovniku). To je sporo povećanje od svega 100 grama godišnje po stanovniku. Obzirom da se radi o govedem mesu koje je najskuplja vrsta mesa, pa prema tome artikal potrošnje višeg standarda, ne-realno bi bilo očekivati i uskoro znatno brži porast potrošnje te izvoz i dalje mora biti osnovni izlaz za ovu proizvodnju. Ocjenjuje se da je potrošnja svih vrsta mesa po stanovniku danas 27—28 kg.

Daljnji napon na smanjenju cijene koštanja, nesumnjivo kod svih vrsta stočnih proizvoda mogu dati određene rezultate. Istina, ovu orijentaciju danas otežavaju narušeni odnosi u primarnoj i sekundarnoj raspodjeli.

Sa druge strane, pristup ovom problemu je obično jednostran i najčešće zaobilazi mogućnost snižavanja troškova i u sferi dorade, prerade, prometnog procesa. Mnogi zastarjeli kapaciteti prerade, neracionalni postupci, niska produktivnost rada,²⁶ a

²⁶) Produktivnost rada u većem dijelu prehrambene industrije više zaostaje nego društvena poljoprivreda u odnosu na svjetska dostignuća. Npr. produktivnost mljekarske industrije SFRJ iznosi 77 tona otkupljenog i prerađenog mlijeka godišnje po 1 zaposlenom, u SAD 218, Engleskoj 192, Francuskoj 187, SSSR 134 tone.

načine nesuvremena trgovina, niska tehnička baza tržišta i neorganiziranost uopće, na svoj način povećavaju cijene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, umanjujući time i rezultate u proizvodnji.

Mada se otkupne cijene poljoprivrednih proizvoda kreću silaznom linijom, gotovo već godinu i po dana, maloprodjne cijene najvažnijih artikala gotovo su nepromijenjene. Ilustracije radi navodimo kretanje maloprodajnih cijena u posljednje tri godine:

	VII 65.	1966.	1967.	d, kg I—III 1968.
Meso s kostima				
— goveđe	9,37	11,85	11,76	11,47
— juneće	9,54	12,61	12,50	12,47
— svinjsko	8,65	12,47	14,49	13,58
— perad	8,93	11,89	11,39	10,60
— ovčje	7,29	8,95	9,51	9,35
— mlijeko	1,01	1,45	1,45	1,48
— sir bijeli	7,17	10,40	10,18	10,22
— punomasni maslac	16,12	17,24	17,48	16,92
— jaja (komada)	0,39	0,57	0,54	0,54

Tržište poljoprivrednih proizvoda i način njegove organizacije danas predstavlja najvažniji limitirajući faktor razvoja robne proizvodnje, pojeftinjenja proizvoda i proširenja domaće potrošnje.

Trgovina poljoprivrednih proizvoda još je većim dijelom snabdjevačkog karaktera. Umjesto da se na efikasan način roba kupuje i prodaje po cijeloj zemlji, još uvijek prevladavaju zatvorena tržišta, kojima je jak pečat dao donedavni, dugogodišnji monopol zaštićenih organizacija, a koji se i danas ponegdje manifestira pružanjem raznovrsnih otpora inicijativama u organiziranju suvremenih oblika trgovine i tržišta.

Otuda i velike diferencijacije u cijenama između pojedinih tržišta. Umjesto šireg povezivanja u unapređenje proizvodne suradnje i raznovrsnih oblika kooperacije, prevladava nakupačko-prekupački mentalitet i bezskrupuloznost raznih »poduzetnika«.

Nesređenost tržišta i tako postavljena trgovina logično vodi tome, da se veći dohodak ostvaruje prvenstveno većim maržama i održavanjem visokih cijena, a ne većim obrtom roba u prometu. Zbog toga se ekonomska dobit ostvaruje i u dobroj kao i lošoj poljoprivrednoj godini.

Čvrsto i dugoročno ugovaranje poljoprivrednih proizvoda danas s manje prakticira nego ranije. Iz ugovora, kao po pravilu, iskaču kupci ako je na pomolu dobra godina, a insistira se na njemu ako je na pomolu slab urod. U takvoj situaciji naročito loše prolaze individualni proizvođači, kojima se u uvjetima nepokrivenosti te-

rena adekvatnim i sposobnim organizacijama ponegdje nameću razni špekulanti kao »organizatori i spasioci«, a što istovremeno ukazuje na odsutnost šire društveno-političke aktivnosti u pružanju pomoći inicijativama za udruživanje i samoorganiziranje proizvođača.

Neosposobljena i neefikasna trgovačka mreža za otkup i realizaciju poljoprivrednih proizvoda, nesumnjivo najviše šteti robnim proizvođačima na individualnom sektoru koji u takvoj situaciji ne znaju šta, koliko i za koga da proizvode, a da se o rizičnosti specijalističke orijentacije posebno i ne govori.

Pored svih navedenih tuđih i vlastitih slabosti, poljoprivreda probleme svog daljnjeg razvoja vidi i u sporom rastu ostale privrede, a time i realne kupovne moći potrošača. Činjenica da 40% zaposlenih u privredi ostvaruje manje od 600 d mjesečnog dotoka ne daje baš mnogo izgleda na neko brže povećanje apsorpcione sposobnosti domaćeg tržišta. Međutim, kategorija s višim ili visokim osobnim dohocima i pored orijentacije na nabavku trajnijih potrošnih dobara ipak u osnovi ne dovodi u pitanje svoju i do sada relativno visoku potrošnju mesa.

S tim u vezi postavlja se pitanje daljnjeg razvoja poljoprivrede, odnosno apsorpcije povećane proizvodnje koja je već i kod nas sadašnjeg nivoa u oštrom sukobu s ostalom privredom, zbog njene nespremnosti da slijedi takav razvoj, pogotovo kad je on uslijedio na novim reformskim odnosima, a koji su potvrdili da nikakav pa tako ni razvoj poljoprivrede nije moguć na politici jeftinih sirovina.

Zbog toga sadašnja opća privredna kretanja ozbiljno otežavaju uspostavljanje reformom datih odnosa, te ozbiljno upozoravaju na mogućnost da poljoprivreda, ne samo trenutno, već i kroz duži period snosi teret nezadovoljavajućeg razvoja privrede.

Imajući u vidu međuzavisnost djelovanja niza faktora, realno je računati u poljoprivredi kroz duži period s problemima sličnim današnjim, a koji će biti čas teži čas lakši, ali uvijek prisutni.

Dimenzija tih problema determinirat će razvoj privrede i domaćeg tržišta, ali i naše šanse u izvozu, gdje je također realno računati sa činjenicom da konstituiranje, integracija i zatvaranje vanjskih tržišta i ekonomskih grupacija još nije doseglo gornju tačku, a s tim u vezi još i nisu ispoljene sve konsekvence koje iz takvog kretanja proizlaze.

Ostvarenje izvoza stočarstva u 1968. godini na prošlogodišnjem nivou zahtijeva ove godine veće materijalne žrtve. Međutim, smanjenje izvoza u prvoj polovini 1968. je toliko, da ni uz znatnu podršku ne može dostići prošlogodišnji nivo. Najteži plasman je kod uobičajenih kategorija s kojima se prije nekoliko godina, obzirom na zaista visok kvalitet mesa, naše stočarstvo afirmiralo. Nešto povoljnije šanse postoje u izvozu lakših kategorija, ustvari tovnog podmlatka na koji za sada još nema prelevmana, te ku-

kuruza koji, osim zemalja ZET-a kupuju i ostale evropske zemlje u količini od 3—4 mln tona (prema 10—12 mln tona ukupnih potreba zapadne Evrope).

Izvoz kukuruza iz SFRJ još nije dostigao milijun tona. Stoga naš udio u podmirenju evropskih potreba ovisi o daljnjem razvoju i unapređenju ove kulture kod nas kao i naše sposobnosti da se na tom tržištu nosimo u jakoj konkurenciji, računajući s manjim nivoom cijena od onih koje su ostvarivane ranije kad smo izvozili zaista skromne količine.

U pogledu plasmana poljoprivredno-prehrambenih proizvoda putem turističke potrošnje, treba istaći da ona nije veća od potrebe dvodnevne ishrane svih Jugoslavena.

8. EKONOMSKI POLOŽAJ POLJOPRIVREDE

Mjerama privredne reforme stvoreni su opći uvjeti za veću proizvodnju i intenzifikaciju privređivanja uopće.

Već u 1965. godini poljoprivreda poboljšava svoj ekonomski položaj. Izmjenom instrumenata primarne i sekundarne raspodjele, i pored relativno niske proizvodnje, poljoprivreda ostvaruje znatnu akumulaciju.²⁷⁾

U 1966. godini dolazi do daljnjeg poboljšanja ekonomskog položaja poljoprivredne, no ovoga puta prvenstveno zbog izvanredno uspješne i visoke proizvodnje, te osjetnog porasta produktivnosti rada. Istina, cijene poljoprivrednih proizvoda su te godine još uvijek u porastu, ali porast materijalnih troškova je još brži. Cijena sredstava za rad, repromaterijali i usluge više se ne zadržavaju u okvirima proračuna reforme.

Narušavanje reformom datih odnosa, što se kao tendenca ispoljila u 1966. nastavlja se sasvim izraženo u 1967. godini, obzirom da se već i cijene poljoprivrednih proizvoda kreću silaznom linijom, u prvom redu zbog vanredno visokog uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda koji je dosegao rekordnu cifru od 51 mlrd. starih dinara, odnosno povećanje od 81% prema uvozu u 1965. godini.

Takav obim uvoza, pretežno po dempinškim cijenama, utjecalo je na smanjenje otkupa iz vlastite proizvodnje i pad cijena ne samo znatno ispod nivoa reformom predviđenih tržišnih cijena, već i ispod nivoa garantiranih i minimalnih otkupnih cijena.

²⁷⁾ Gotovo sva ulaganja u proizvodnji 1965. godine, osim ulaganja u završne radove VIII—XII, obavljena su po starim, nižim cijenama, dok je 80% poljoprivredne proizvodnje realizirano po novim, višim cijenama. Osim toga, učešće društvene zajednice u netoproduktu radnih organizacija je smanjeno već u toj godini za 4 poena u odnosu na prethodnu godinu.

na kod većine poljoprivrednih proizvođača. Na ovu okolnost nadovezao se i pad rentabiliteta izvoza zbog barijera na konvertibilnom tržištu.

U sferi sekundarne raspodjele povećana su davanja po osnovu zakonskih, ugovornih i drugih obaveza, a što uz već navedena kretanja u primarnoj raspodjeli nalazi svoj kvantitativni izraz u raspodjeli neto-produkta, koja se u 1967. godini i ranije, kretala ovako:

(u mln d)

Godina	Neto-produkt		Dio za zajednicu		Dio za radnu organizaciju	
	iznos	%	iznos	%	iznos	%
1964.	582,3	100	270,1	46,4	312,2	53,6
1965.	880,5	100	373,7	42,4	506,8	57,6
1966.	1132,7	100	441,6	39,0	691,1	61,0
1967.	1078,4	100	457,5	42,4	620,9	57,6

Prednji pokazatelji jasno upućuju da je dostignuti stupanj decentralizacije sredstava u 1966. godini zaustavljen u 1967. godini i da je učešće poljoprivrednih gospodarstava u neto-produktu smanjeno za 3,4 poena u odnosu na 1966. godinu i time se približava stanju iz 1964. godine.

Do smanjenog učešća radnih organizacija u neto-produktu u 1967. godini došlo je sa jedne strane — zbog povećanja obaveza s naslova kamata na poslovi fond (34%), kamata na kredite (31%), vodnog doprinosa (25%), premije osiguranja (12%) itd. Sa druge strane opći pad neto-produkta za 5% je uticao i na njegovu raspodjelu. Naime, jedan dio obaveza prema društvenoj zajednici ima fiksni karakter, pa su ostvareni niži neto-produkt praktički snosile samo radne organizacije. Osim toga, izmijenjeni režim amortizacije je također utjecao na formiranje odnosa u raspodjeli neto-produkta.

Koristeći zakonsku mogućnost, radne organizacije su obračunale za oko 18% veću amortizaciju od propisanih minimalnih stopa, pa su time i uz cijenu poskupljenja proizvodnje nastojale osigurati sredstva za najnužnije dovršenje započetih investicija (oprema, sušare, silosi) kao i za otplatu kredita uzimanih pod sve nepovoljnijim uvjetima.²⁸⁾

²⁸⁾ Prema podacima SDK, od ukupnog iznosa obračunate amortizacije u 1967. godini je ostalo do kraja godine neutrošeno svega 32%.

Broj zaposlenih u 1967. godini je za 7% smanjen. Ukupna masa osobnih dohodaka nije povećana, ali je povećan neto lični dohodak po radniku te u mjesečnom prosjeku iznosi 677 d što je za 12% više nego 1966. godine.²⁹⁾

Unatoč svemu tome, raspoloživa sredstva za prostu i proširenu reprodukciju su znatno manja nego u prethodne dvije godine.

Globalna ocjena raspoloživih sredstava (prema podacima SDK — centrala Zagreb) ukazuje na veoma izraženu tendenciju sužavanja reproduksijske sposobnosti poljoprivrede:

u 000 novih dinara

Elementi	1965.	1966.	1967.	Indeks	
				3:2	4:3
1	2	3	4	5	6
Ukupan prihod	3,822.000	4,534.309	4,676.602	129	103
Utrošena sredstva	2,941.500	3,401.553	3,598.195	116	106
Društveni proizvod	967.340	1,240.151	1,218.936	128	98
Neto-produkt	880.500	1,132.756	1,078.407	129	95
— zanatske obaveze	285.770	326.015	318.959	114	98
— ugovor. obaveze	87.990	115.635	138.536	131	120
— neto lični dohoci	339.550	451.600	453.248	133	100
Izdvojeno u posl. fond	80.320	99.056	48.278	123	49
Amortizacija	86.840	107.395	140.529	124	131
Ukupna reproduksijska snaga	167.160	206.451	188.807	123	91
Anuiteti za osnovna i trajna obrt. sred.	...	59.191	152.017	...	160
Preostala sredstva amort. i fondova	...	111.260	36.790	...	33

Pored smanjene akumulativne sposobnosti poljoprivrede, povećan je broj radnih organizacija koje posluju na granici rentabiliteta, a u znatnom su porastu i gubici, iako je prelijevanjem pokriven pretežni dio gubitaka u stočarstvu.

²⁹⁾ Neto osobni dohodak isplaćen po radniku (mjesečni prosjek) u ukupnoj privredi iznosi 795 u 1967. godini.

Porast gubitaka u poljoprivredi je slijedeći:

1965. god. 299.000 d (0,8% od ukup. gubitaka privrede SRH)

1966. god. 1,763.000 d (2,8% od ukup. gubitaka privrede SRH)

1967. god. 25,999.000 d (12,3% od ukup. gubitaka privrede SRH)

Nosioci gubitaka su pojedini kombinati (Pod. Slatina, Neretva, Labin, Pazin, Daruvar) te veći broj zadruga.

U uvjetima opadanja akumulativnosti i slabe likvidnosti u 1967. godini su smanjene investicije u poljoprivredu u odnosu na prethodnu godinu:

u mln d (tek. cijeni)

	Ukupno	Vlastita ulaganja	Banke	Ostalo
1965.	337,0	94,0	225,0	18,0
1966.	407,0	166,4	223,1	17,5
1967.	378,9 ³⁰⁾	112,8	251,9	14,2

Reformaska predviđanja prema kojima bi poljoprivreda do 1970. godine ukupno ulagala godišnje oko 460,0 mln d uz 50% vlastitog uloga, ne ispunjavaju se.

Vlastito učešće u 1966. godini je iznosilo 40,8%, a u 1967. godini je smanjeno na 29,8%.

9. REALIZACIJA POLITIKE PROSIRENJA ZEMLJIŠNOG FONDA DRUŠTVENOG SEKTORA

Srednjeročnim planom razvoja (1966—70) bilo je predviđeno proširenje društvenih površina za oko 60.000 ha, čime bi učešće društvenog sektora u ukupnim oraničnim površinama SRH poraslo s približnih 17% u 1966. na 20% u 1970. godini.

Ovaj plan je temeljen na reformskim ocjenama jedne znatno povećane reproduktivne sposobnosti društvene poljoprivrede i atraktivnosti ulaganja u proširenje površina, u prvom redu visokim učešćem vlastitih sredstava kao i privlačenjem kapitala i drugih, za poljoprivrednu proizvodnju zainteresiranih faktora.

³⁰⁾ Približna struktura ulaganja: 45% građevinski radovi, 40% oprema, 10% otkup i uređenje zemljišta, 0,70% osnovno stado, 4,3% ostalo.

Ōvaj program, međutim, ne ostvaruje se po predviđenoj dinamici. Evo kako je on tekao prije i poslije reforme u razdoblju od posljednjih pet godina:

Oblici proširenja	1963.		1964.		1965.		1966.		1967.	
	ha	ind	ha	ind.	ha	ind.	ha	ind.	ha	ind.
Otkup	23.829	100	23.504	98	13.179	55	7.260	31	7.994	34
Osvajanje novih površina	4.029	100	1.468	36	1.522	38	3.755	93	1.220	30
Povraćaj uzurp. zemljišta	4.436	100	785	18	485	11	821	19	11.748	265
Ukupno proširenje	32.294	100	25.757	80	15.186	47	11.836	37	20.962	65
Od toga oranice	27.749	100	19.783	71	11.141	40	8.709	31	9.414	34
Cijena zemlje din/ha	626	100	918	147	962	154	1.118	179	2.478	396

Otkup zemljišta u godinama nakon reforme trostruko je manji u odnosu na stanje prije reforme. Istovremeno su cijene zemlje u stalnom porastu (1966. ind. 179, 1967. ind. 396, sve prema 1963 = 100).

Na ovom nivou cijena, ponuda zemlje i danas nadmašuje tražnju. Međutim, jeftina zemlja (čak i ispod 1000 d/ha) se nudi na lokalitetima koji neinteresiraju društveni sektor.

Osvajanje novih površina osposobljavanjem raznih utrina, pašnjaka, degradiranih šumskih i nereguliranih hidromorfni tala iz narodne imovine, a što je naročito do 1960. godine bio veoma značajan oblik proširenja društvenih površina i proizvodnje, danas je limitiran nedostatkom vlastitih sredstava, povlačenjem banaka iz takvih poslova, a ponegdje i otporom lokalnih faktora. U mnogim sredinama razni ispusti, plandišta i slična zemljišta općenarodne imovine, čiji ukupni prihod izražen u vrijednosti trave iznosi najviše 150—200 d/ha godišnje, čuvaju se za potrebe seoske stoke, uglavnom najslabije kvalitete i pretpostavljaju se intenziviranju proizvodnje na vlastitim oranicama. Prigovori da su »ponegdje po nekom kombinatu tako razorne ledine« ostale izvjesno vrijeme van punog korištenja, gube snagu argumenta pred masovnim primjerima vrlo uspješnog privođenja intenzivnoj proizvodnji desetina tisuća upravo takvih, decenijama mrtvih, nekorištenih zemljišta. Također i prigovori da će selo privođenjem kulturi takvih površina biti socijalno i ekonomski ugroženo, demantira primjer Podravine koja takvih površina uopće nema, a najrazvijenije je stočarsko područje u zemlji.

Otkrivanje i povraćaj uzurpiranog zemljišta veoma je značajan oblik proširenja društvenih površina. Provođeci komasacioni postupak, društveni sektor je samo prošle godine preuzeo 11.748 ha uzurpirane zemlje (od toga blizu 3000 ha oranica) a to predstavlja 56% od ukupnog proširenja zemljišta po svim vidovima.

Nije stoga, čudo da se provedbi komasacije, koju inače danas individualni proizvođači zbog orijentacije na intenziviranje proizvodnje podržavaju više nego ranije, žestoko odupiru korisnici uzurpirane zemlje i u osnovi oni predstavljaju najveći problem. Analiza 10-godišnjeg provođenja komasacije ukazuje na obostrane koristi. Prosječna veličina seljačke parcele povećana je sa 0,29 na 0,63 ha, a broj čestica smanjen od 3,4—16,1 na 1,8—4,5 po domaćinstvu. Od približno 400.000 ha koje je obuhvatio komasacioni postupak u više od 30 općina, na 80% ili 330.000 ha su izvedene i hidrotehničke melioracije, a što je najvažnija pretpostavka boljeg korištenja zemljišta.

Unoseći posljednjih godina u komasacioni postupak oko 82.000 ha, društveni sektor je po završenom postupku povećao zemljišni fond za 30.000 ha novih površina (povećanje 37%). Ovo povećanje proizlazi dijelom iz povraćaja uzurpiranog zemljišta, a dijelom iz plaćanja troškova komasacije i hidrotehničkih radova zemljom od strane individualnih proizvođača.

Troškovi provođenja komasacije, a posebno hidrotehničkih melioracija, u znatnom su porastu, što pokazuju slijedeći podaci:

	1956—60	1961—66
troškovi geodetskih radova, po ha d	30 — 65	40 — 200
troškovi hidrotehničkih radova, po ha d	30 — 130	100 — 800

U razdoblju od 1956—1966. god. ukupni troškovi komasacije iznose 30 mln novih dinara, a zajedno s melioracijama oko 77,7 mln novih dinara. Raspored tih troškova je slijedeći:

Nosilac obaveze	Troškovi komasacije		Trošk. kom. i melior.	
	mln n d	%	mln n d	%
individualni sektor	18,8	63	54,6	70,0
društveni sektor	6,3	21	18,2	23,7
republički budžet	4,9	16	4,9	6,3

Momentalno se neposredno u komasacionom postupku nalazi oko 27.000 ha, a u pripremi oko 35.000 ha u oba sektora. Potrebno je naglasiti da komasacija danas predstavlja gotovo veći interes za privatni sektor koji se ubrzano snabdjeva traktorima i drugim oruđima pa traži poboljšanje svoje posjedovne strukture i uvjeta za proizvodnju.

Koristeći i dalje sve oblike povećanja društvenih površina istakli bi potrebu većeg angažiranja banaka na ovom važnom zadatku, obzirom na nove površine, bilo da se radi o kupnji ili privođenju kulturi zapuštenih i neobrađenih tala, traže i znatne dodatne investicije (agro i hidromelioracije, mehanizacija, objekti, oprema itd.), što danas, obzirom na smanjenu akumulativnu sposobnost, prevazilazi mogućnost i razvijenih kombinata. Proširenje zemljišta ostaje i dalje, razumije se, ekonomski interes društvenih gospodarstava, a što je ovog časa i posebno interesantno, obzirom da se samo proširenjem zemljišnih kapaciteta može najpovoljnije iskoristiti postojeća mehanizacija i viškovi poluzaposlenih na našim kombinatima. Osim toga, investiranje u proširenje površina ima i svoj širi društveno-ekonomski aspekt na liniji rješavanja dugoročnih i konačnih ciljeva socijalističke rekonstrukcije poljoprivrede.

Kako je uza sve to, proširenje površina i na nji-
ma zasnovana suvremena biljna proizvodnja isto-
vremeno i rentabilna investicija, stoga se i ne tra-
ži danas ništa drugo nego da se i drugi partneri,
u prvom redu banke, u pogledu svog dijela obave-
za odnose prema ovom poslu, bar s jednakom paž-
njom kao i prema svakom drugom korisnom i eko-
nomski opravdanom zahvatu.

10. DOKUMENTACIJA

Tabela 1 — PŠENICA, površina, prinos, ukupna proizvodnja

Ukupno poljoprivreda godina	Požete površine			Proizvodnja			
	ha	indeks	mtc ha	ha	indeks	vagona	indeks
ϕ 1967,61	396.407	100	17,6	100		69.759	100
1962.	419.260	105,8	21,1	119,9		88.524	126,9
1963.	427.982	108,0	21,4	121,6		91.774	131,6
1964.	442.342	111,8	18,6	105,7		82.250	117,9
1965.	343.949	86,8	19,2	109,1		66.055	94,7
1966.	387.184	97,7	25,9	147,2		100.248	143,7
1967.	384.904	97,0	26,6	151,1		102.203	146,5
Društveni sektor							
ϕ 1957,61	39.682	100	32,1			12.648	100
1962.	73.207	184,5	35,2	109,7		25.789	203,9
1963.	81.922	206,4	36,3	113,1		29.744	235,1
1964.	92.904	234,1	29,7	92,5		27.579	218,0
1965.	60.319	152,0	31,2	97,2		18.813	148,7
1966.	79.781	201,0	41,2	123,3		32.870	256,7
1967.	83.822	211,2	40,7	126,8		34.084	269,5
Individualni sektor							
ϕ 1957,61	356.725	100	16,0			57.111	
1962.	346.053	97,0	18,1	113,1		62.735	109,8
1963.	346.050	97,0	17,9	111,9		62.030	108,6
1964.	350.438	98,4	15,6	97,5		54.671	95,7
1965.	283.630	79,5	16,7	104,4		47.242	82,7
1966.	307.403	86,2	21,9	136,9		67.378	117,9
1967.	301.082	84,4	22,6	141,3		68.119	119,3

Tabela 2 — KUKURUZ, površine, prinos, ukupna proizvodnja

Ukupno poljoprivreda godina	Požete površine			Proizvodnja		
	ha	indeks	mtc, ha	indeks	vagona	indeks
ϕ 1957-61.	527.682	100	24,4	100	129.112	100
1962.	514.815	97,6	25,1	102,8	129.343	100,2
1963.	506.165	95,9	24,7	101,2	125.034	96,8
1964.	495.609	93,9	30,2	123,8	149.629	115,9
1965.	522.457	99,0	27,5	112,7	143.748	111,3
1966.	517.952	98,2	33,9	138,9	175.832	136,2
1967.	532.281	100,9	31,5	129,0	167.777	129,9
Društveni sektor						
ϕ 1957-61.	33.566	100	47,9	100	16.008	100
1962.	38.250	114,0	52,3	109,2	20.017	125,0
1963.	37.182	110,8	50,5	110,5	18.770	117,3
1964.	41.181	122,7	57,9	120,9	23.837	148,9
1965.	58.467	174,2	52,8	110,2	30.876	192,9
1966.	66.910	199,3	61,4	128,2	41.054	256,5
1967.	85.418	254,5	57,7	120,5	49.304	308,0
Individualni sektor						
ϕ 1957-61.	494.116	100	22,9		113.104	100
1962	476.565	96,5	22,9	100,0	109.326	96,7
1963.	468.983	94,9	21,7	94,8	106.264	94,0
1964.	454.424	92,0	27,7	121,0	125.792	111,2
1965.	463.990	93,9	24,3	110,6	112.872	99,8
1966.	451.042	91,3	29,8	130,1	134.778	119,2
1967.	446.863	90,4	26,5	115,7	118.473	104,7

Tabela 3 — ŠEĆERNA REPA, površine, prinos, ukupna proizvodnja

Ukupno poljoprivreda godina	Požete površine			Proizvodnja		
	ha	indeks	mtc/ha	indeks	vagona	indeks
∅ 1957-61.	20.406	100	274	100	55.968	100
1962.	18.999	93,1	315	115,0	59.836	106,9
1963.	20.985	102,8	329	120,0	68.997	123,3
1964.	20.384	99,9	372	135,8	75.825	135,5
1965.	18.350	89,9	381	139,0	70.071	125,2
1966.	24.236	118,8	430	156,9	104.108	186,0
1967.	23.498	115,1	406	148,2	95.316	170,3
Društveni sektor						
∅ 1957-61.	8.094	100	333		26.971	100
1962.	11.216	138,6	374	112,3	41.922	155,4
1963.	12.655	156,4	390	117,1	49.308	182,8
1964.	13.254	163,8	424	127,3	56.205	208,3
1965.	12.958	160,1	427	128,2	55.399	205,4
1966.	14.968	184,9	497	149,2	74.342	275,6
1967.	14.217	175,6	469	140,8	66.744	247,5
Individualni sektor						
∅ 1957-61.	12.312	100	235		28.976	100
1962.	7.783	63,2	230	97,9	17.914	61,8
1963.	8.330	67,7	236	100,4	19.689	67,9
1964.	7.130	57,9	275	117,0	19.620	67,7
1965.	5.392	43,8	272	115,7	14.672	50,6
1966.	9.268	75,3	321	136,6	29.766	102,7
1967.	9.281	75,4	308	131,0	28.572	98,6

Tabela 4 — Učešće individualnog i društvenog sektora u ukupno zasijanim površinama i ukupnoj proizvodnji u ratarstvu (1966. god)

kultura	Učešće individual. sektora				Učešće društvenog sektora			
	u uk. površin.		u uk. proizv.		u uk. površin.		u uk. proizv.	
	u 000 ha	%	u 000 vagona	%	u 000 ha	%	u 000 vagona	%
pšenica	307,4	79,4	67,4	67,4	79,8	20,6	32,9	32,6
kukuruz	451,0	87,2	134,8	76,8	66,9	12,8	41,0	23,2
Ostale žitarice	131,3	83,5	17,8	74,9	25,3	16,5	5,9	25,1
Ukupno ŽITARICE	889,7	83,5	220,0	73,5	172,0	16,5	79,8	26,5
Šeć. repa	9,3	38,2	29,7	28,6	14,9	61,8	74,3	71,4
suncokret	5,9	46,4	0,9	44,3	6,9	53,6	1,2	55,7
konoplja	3,9	42,4	1,6	26,7	5,3	57,6	4,4	73,3
ostalo ind bilje	7,9	71,4	1,9	71,8	3,2	28,6	0,7	28,2
Ukupno IND. BILJE	27,0	47,1	34,2	29,0	30,3	52,9	80,6	70,3
Ukupno POVRĆE	152,8	98,7	121,5	97,7	2,1	1,3	2,6	2,3
Ukupno KRMNO B.	179,9	86,0	106,2	75,2	28,4	14,0	35,0	24,8
Ukupno RATARSTVO	1249,6	84,4	482,1	70,8	233,0	15,6	198,0	29,2

Veće učešće društvenog sektora (29,2%) u ukupnoj proizvodnji ratarskih proizvoda od njegovog učešća (15,6%) u ukupnim sjetvenim površinama, jasno govori o intenzivnijem korištenju površine, koje na društvenom sektoru daju izrazito veću (ponegdje i dvostruku) produkciju po jedinici površine.

I u apsolutnim i relativnim iznosima, društveni sektor dominira u proizvodnji industrijskog bilja. Sa 52% učešća u ukupnim površinama pod tim kulturama, on ostvaruje 70,3% ukupne proizvodnje (šeć. repa 71,4%, konoplja 73,3%, suncokret 55,7% itd.).

U ukupnim površinama pod žitaricama društveni sektor učestvuje sa 16,5%, dok u ukupnoj proizvodnji žitarica njegovo učešće je 26,5%.

Najveći intenzitet proizvodnje društvena gospodarstva ostvaruju kod kukuruza, gdje u ukupnim površinama pod kukuruzom učestvuju sa 12,8%, a u ukupnoj proizvodnji sa 23,2%. Veoma su značajan činilac i u ukupnoj proizvodnji pšenice gdje učestvuju sa 32,6%, dok u ukupnim pšeničnim poljima zauzimaju samo 20,6%. **U ukupnim količinama pšenice društveni sektor je 1957. godine učestvovao sa 25,6%, 1961. godine sa 53,7%, a od 1963. do danas sa više od 70%.**

Tabela 5 — Učešće pojedinih tipova društvenih gospodarstava u ukupnim društvenim površinama i ukupnoj društvenoj proizvodnji u 1966. godini

	sve u %					
	Polj. komb. i dobra površine	Polj. komb. i dobra proizvod	Poljop. zadruge površine	Poljop. zadruge proizvod	Ostala polj. pod. površine	Ostala polj. pod. proizvod
pšenica	90,2	91,3	4,1	3,4	5,7	5,3
kukuruz	89,7	90,8	4,1	3,5	6,2	5,7
šeć. repa	97,0	97,4	0,7	0,6	2,3	2,0
suncokret	85,0	86,1	3,9	4,9	11,1	9,0
povrće	69,4	69,4	11,8	10,9	18,8	19,7
krmno bilje	91,8	96,0	4,4	1,4	3,8	2,4

Obuhvaćeno je 59 kombinata i dobara, 179 poljoprivrednih zadruga i 94 ostala poljoprivredna poduzeća. Kao što se vidi dominantno je učešće poljoprivrednih kombinata i dobara u ukupnim površinama i ukupnoj proizvodnji društvenog sektora. Kombinati i dobra ostvaruju i veće prinose od drugih poljoprivrednih organizacija, što ilustrira i ovaj pregled:

	Polj. komb. i dobra	Polj. zadruge	Ostale radne organizacije
	mtc/ha	mtc/ha	mtc/ha
kukuruz	62,3	54,5	52,4
šećerna repa	499,0	419,5	406,0
suncokret	18,2	22,4	14,6
pšenica	41,7	34,3	37,9

Tabela 6 — Redosljed poljoprivrednih kombinata Slavonije prema visini prinosa kukuruza (trogodišnji rezultat, 1965—67.)

Kombinat	Ukupno ha	mtc/ha zrna ϕ	Ukupno vagona
1. Vukovar	9.840	75,7	7.451
2. Đakovo	13.876	66,5	9.221
3. Osijek	17.757	66,3	11.774
4. Belje	19.155	59,8	11.450
5. Valpovo	8.805	59,3	5.221
6. Kutjevo	6.514	56,7	3.696
7. Vinkovci	10.240	56,4	5.774
8. Slav. Orahovica	7.150	51,4	3.673
9. Donji Miholjac	8.070	50,5	4.078
10. Županja	8.214	48,2	3.958
11. Podrav. Slatina	6.976	47,3	3.297
12. Našice	7.896	43,8	3.461
13. Nova Gradiška	4.407	44,1	1.943
14. Jasinje (Brod	5.863	34,5	2.021

Redosljed poljoprivrednih kombinata Slavonije prema visini prinosa šećerne repe (trogodišnji rezultat, 1965—67.)

Kombinat	Ukupno ha	mtc/ha ϕ	Ukupno vagona
1. Vukovar	2.845	535	15.208
2. Belje	12.950	493	63.783
3. Vinkovci	3.739	493	18.439
4. Osijek	11.874	491	58.319
5. Slav. Orahovica	1.371	436	5.973
6. Jasinje (Brod)	1.414	288	4.077

Tabela 7 — Redoslijed poljoprivrednih kombinata Slavonije prema visini prinosa pšenice (trogodišnji rezultat, 1965—67. godine)

Kombinat	Ukupno ha	mtc/ha φ	Ukupno vagona
1. Vukovar	13.289	47,7	6.332
2. Osijek	19.262	47,4	9.126
3. Belje	22.170	44,3	9.826
4. Vinkovci	17.564	41,4	7.269
5. Đakovo	19.179	40,7	7.805
6. Kutjevo	6.802	38,3	2.606
7. Valpovo	9.439	38,0	3.596
8. Županja	10.685	37,6	4.018
9. Donji Miholjac	9.590	35,0	3.362
10. Našice	7.791	34,7	2.702
11. Nova Gradiška	4.648	34,5	1.602
12. Sl. Orahovica	10.020	32,1	3.221
13. Podr. Slatina	11.360	31,1	3.531
14. Jasinje (Brod)	6.512	26,3	1.715

Napomena: 3-godišnji prosječan prinos za kukuruz, šećernu repu i pšenicu izračunat prema podacima ZR za 1965., 1966. i 1967. god.

Tabela 8 — Stočarstvo (ukupno)

(u 000 grla)

Popis 15. I	Goveda ukupno	Krave junice	Svinje ukupno	Krmače i naz.	Ovce ukupno	Perad ukupno	Konji ukupno
1958.	1.020	672	1.053	175	1.412	7.220	358
1959.	1.043	628	1.450	199	1.468	7.337	342
1960.	1.105	629	1.395	181	1.467	7.325	337
1961.	1.176	634	1.313	159	1.254	7.010	310
1962.	1.188	652	1.248	161	1.306	7.097	302
ϕ 1958-62.	1.106	643	1.292	175	1.381	7.198	330
1963.	1.075	639	1.204	168	1.155	7.152	291
1964.	1.013	617	1.337	197	1.053	7.793	283
1965.	1.055	588	1.492	203	1.039	7.922	289
1966.	1.118	604	1.123	161	1.039	7.962	296
1967.	1.121	616	1.222	185	1.089	8.781	296
ϕ 1963-67.	1.076	613	1.276	183	1.075	7.922	291
1968.	1.092	634	1.316	206	1.085	8.939	292

Izraženo u relativnim pokazateljima, brojno stanje je u pojedinim godinama u odnosu na prethodno petogodišnje razdoblje slijedeće:

ϕ 1958—62 = 100							
1958.	92,2	104,5	81,5	100	102,2	100,3	108,5
1959.	94,3	97,6	112,2	113,2	106,3	101,9	103,6
1960.	99,8	97,6	108	103,4	106,2	101,8	102,1
1961.	106,3	98,6	101,6	90,9	90,8	97,4	93,9
1962.	107,4	101,4	96,6	92	94,6	98,6	91,5
ϕ 1963—67 = 100							
1963.	99,9	104,2	94,4	91,8	107,4	90,3	100
1964.	94,1	100,7	104,8	107,7	98	98,4	97,3
1965.	98	95,9	116,9	110,9	96,7	100	99,3
1966.	103,9	98,5	88,0	88,0	96,7	100,5	101,7
1967.	104,1	100,5	95,8	101	101,3	110,8	101,7
1968.							
1967.	97	103	108	111	97	102	99
ϕ 1968.	102	103	103	113	98	113	100
1963—67							
ϕ 1963-67.							
	97	95	99	105	78	110	88
1958-62.							

Tabela 9 — Stočarstvo (društveni sektor)

(u 000 grla)

Popis 15. I	Goveda ukupnh	Krave junice	Svinje ukupno	Krmače i naz.	Ovce ukupno	Perad ukupno	Konji ukupno
1958.	37	19	46	9	60	316	6
1959.	47	19	67	10	63	283	4
1960.	97	28	73	13	56	233	4
1961.	132	37	91	14	54	243	3
1962.	112	37	99	14	53	265	3
ϕ 1958—62.	85	28	55	12	57	268	4
1963.	97	26	117	12	51	314	2
1964.	100	27	120	11	42	750	2
1965.	105	23	123	10	36	1.043	2
1966.	112	25	93	7	34	1.183	2
1967.	98	21	101	7	39	1.322	1,5
ϕ 1963—67.	102	24	110	9	40	922	1,9
1968.	99	20	139	10	39	1.485	0,9

Izraženo u relativnim pokazateljima, brojno stanje u pojedinim godinama u odnosu na duže vremensko razdoblje je slijedeće:

ϕ 1958—62 = 100							
1958.	44	68	84	75	105	118	150
1959.	55	68	122	83	110,5	106	100
1960.	114	100	132	108	98,5	87	100
1961.	155	132	165	116	94,7	91	75
1962.	131	132	180	116	93	99	75
ϕ 1963—67 = 100							
1963.	95	108	106	133	127	34	105
1964.	98	112	109	122	105	81	105
1965.	103	96	112	111	90	113	105
1966.	110	104	85	78	85	128	105
1967.	96	88	92	78	98	143	79
1968.							
1967.	101	95	137	143	99	112	60
1968.							
ϕ 1963—67.	97	83	126	111	98	161	47
ϕ 1963—67	120	86	200	75	70	344	48
ϕ 1958—62.							

Tabela 10 — Stočarstvo (individualni sektor)

(u 000 grla)

Popis 15. I	Goveda ukupno	Krave junice	Svinje ukupno	Krmače i naz.	Ovce ukupno	Perad ukupno	Konji ukupno
1958.	963	653	997	166	1.352	6.904	352
1959.	996	609	1.383	189	1.405	7.054	338
1960.	1.008	601	1.322	168	1.411	7.092	333
1961.	1.045	597	1.222	145	1.200	6.763	307
1962.	1.076	615	1.149	147	1.253	6.832	299
ϕ 1958 —62.	1.021	615	1.214	163	1.324	6.929	326
1963.	978	613	1.087	156	1.104	6.838	289
1964.	913	590	1.217	186	1.011	7.043	281
1965.	950	565	1.369	193	1.003	6.879	287
1966.	1.006	579	1.030	154	1.005	6.779	294
1967.	1.023	595	1.121	178	1.050	7.459	294
ϕ 1963 —67.	974	588	1.165	173	1.034	6.999	289
1968.	993	614	1.177	196	1.019	7.454	291

Izraženo u relativnim pokazateljima, brojno stanje je u pojedinim godinama u odnosu na duže vremensko razdoblje slijedeće:

ϕ 1958—62 = 100							
1958.	96	106	82	102	102	99,6	108
1959.	91	99	114	116	106	101,8	103,7
1960.	98	97	109	103	106	102,4	102
1961.	102	97	101	89	90	97,7	94,2
1962.	105	100	94	90	94	98,6	91,2
ϕ 1963—67 = 100							
1963.	100,4	104,3	93,3	90,2	106,8	97,7	100
1964.	93,7	100,3	104,4	107,5	97,8	100,6	97,2
1965.	97,5	96	117,5	111,6	97	98,3	99,3
1966.	103,3	98,5	88,4	89	97,2	96,9	101,7
1967.	105	101,2	96,2	103	101,5	106,6	101,7
1968.							
1967.	97	103	105	110	97	99,9	98,9
1968.	102	104,4	101	113,3	98,5	106,5	100,7
ϕ 1963-62							
ϕ 1963-67	95	96	96	106	78	101	89
ϕ 1958-62							

Tabela 11 — Produktivnost stoke

	Ukupno poljopriv.			Individual. sekt.			Društ. sektor		
	1963.	1965.	1967.*	1963.	1965.	1967.*	1963.	1965.	1967.
Prosječna muznost po kravi lit.	1224	1180	1298	1138	1079	1200	3029	3591	3754
Koeficijent plodnosti krava**	73	78	75	70	75	72	91	90	92
Oprašeno prasadi po krmači	8,4	8,8	9,2	8,2	8,5	8,8	12,4	15,6	16,0
Prosječna proizvodnja mlijeka po ovci lit.	24	22	22	24	22	23	34	49	43
Prosječna proizvodnja vune po ovci kg	0,97	0,92	0,95	0,89	0,86	0,90	1,77	1,43	1,39
Prosječna proizvodnja jaja po 1 nesilici komada	62	80	86	61	75	78	160	198	200

Izvor podataka:

Statistički bilten broj 332. i 444.

* Prema ocjeni statistike

** Po ocjeni

Tabela 12 — Prehrambena industrija
(kretanje proizvodnje i realizacije ciljeva razvoja do 1970. g.)

		Proizvodnja/tona		Ostvareno u 1967. g. planskih cilj. za 1970. god. u %	
		1965.	1967.	Prema planu za 1970.	Prema ko- planu rigiranom za 1970.
1) Prerada mesa	Svježe meso	93.356	98.981	68%	82%
	Sušeno meso	6.189	6.453	81%	86%
	Kob. proizv.	12.771	13.275	70%	81%
	Gotova jela	638	498	5%	8%
	Mesne konzerve	14.035	14.063	67%	82%
	Konc. juhe	4.405	5.423	72%	80%
2) Prerada ribe	Riblje konz.	18.670	12.153	53%	87%
3) Prerada voća i povr.	Prerađ. voća	10.413	8.901	56%	73%
	Prerađ. povrća	4.624	6.364	45%	64%
4) Prerada mlijeka	Konzumno ml.	62.879	63.423	60%	81%
	Mliječni prah	2.722	4.178	110%	104%
	Kondenz. mlijeko	110	96	14%	6%
	Maslac	1.317	2.344	123%	84%
	Sirevi	5.093	9.668	115%	87%
	Ostali mliječni proizvodi	5.469	12.301	103%	82%
5) Šećerane	Šećer	94.735	122.117	87%	87%
6) Uljare	Jestivo ulje	21.820	31.365	78%	85%
	Tehnička ulja	2.393	1.006	40%	50%
	Margarin i dr.	9.590	8.547	83%	95%
7) Prerada žitarica	Brašno	506.259	463.368	75%	93%
	Kruh i pecivo	126.675	156.748	92%	87%
	Tjestenine	19.357	16.832	73%	84%
8) Industrija koc. stoč. hrane	Stočna hrana	174.850	369.255	82%	77%
9) Kanditorska ind.	Keksi, vafli	18.139	22.654	76%	84%
	Bonboni	11.924	12.877	86%	92%
	Kakao proizv.	17.111	19.128	77%	91%
10) Industrija špirita, alkohola, bezal. pića	Špirit (u 000 hl)	12.759	14.507	91%	91%
	Kvasac (tona)	3.096	3.579	83%	72%
	Bezalkoh. pića (hl)	108.646	137.516	76%	76%
11) Pivovare	Pivo (hl)	672.708	1.024.468	82%	71%

Tabela 13 — Otkup od individualnih proizvođača (van kooperacije)

	Realne veličine			Indeksi 1964 = 100			Lančani indeksi					
	1964.	1965.	1966.	1967.	1965.	1966.	1967.	1964	1965	1966	1-3. 68.	1-3. 67.
Vrijednost proizvoda (u mln. N. din.)	779,0	996,4	1.373,1	1.195,5	127,9	176,2	153,5	127,9	137,8	87,1	76,9	
i to:												
— stoka	492,6	629,5	782,1	677,7	127,7	158,8	137,6	127,7	124,2	86,7	65,9	
— perad i jaja	13,1	12,1	15,7	9,0	92,3	119,8	68,7	92,3	129,7	57,3	30,3	
— mlijeko i mliječni proizvodi	31,9	49,7	85,7	93,9	155,7	268,6	294,4	155,7	172,4	109,6	81,8	
— koža, vuna i perje	14,7	23,1	29,5	16,8	157,1	200,7	114,3	157,1	127,7	56,9	80,9	
— žitarice	61,8	72,5	151,6	149,1	117,3	245,3	241,3	117,3	209,1	98,4	85,2	
— povrće	26,3	43,1	50,8	35,1	163,9	193,1	133,5	163,9	117,8	69,1	81,7	
— industrijsko bilje	45,5	50,6	86,3	80,9	111,2	189,7	177,8	111,2	170,5	93,7	—	
— voće i grožđe	33,2	44,4	73,3	52,0	133,7	220,8	156,6	133,7	165,0	70,9	57,4	
— alkoholna pića	14,7	25,8	46,2	34,4	175,5	314,2	234,0	175,5	179,1	74,5	127,8	
— ostalo	45,2	45,6	51,9	46,4	100,8	113,8	102,6	100,8	113,8	89,5	111,8	
Količine proizvoda:												
— svinje	59.211	58.513	37.452	30.099	98,8	63,3	55,9	98,8	64,0	88,4	69,6	
— goveda	71.400	72.550	85.167	72.485	101,6	119,2	101,5	101,6	117,4	85,1	76,9	
— ovce	4.237	3.383	3.707	2.976	79,8	87,5	70,2	79,8	109,5	80,2	119,2	
— mlijeko	61.267	60.304	89.705	99.803	98,4	146,4	162,8	98,4	148,8	111,3	84,2	
— jaja	46.606	39.380	36.666	24.972	84,5	78,7	53,5	84,5	93,1	68,1	25,4	
— pšenica	6.077	4.111	11.411	11.512	67,6	187,7	189,4	67,6	277,5	100,9	128,5	
— kukuruz	4.379	5.307	5.809	7.182	121,2	132,6	164,0	121,2	109,5	123,6	68,3	
— krumpir	2.953	3.100	2.539	1.540	104,9	85,9	52,1	104,9	81,9	60,6	48,3	
— vino	14.435	17.836	19.697	17.502	123,5	136,4	121,2	123,5	110,4	88,9	132,0	

Tabela 14 — Otkup od individualnih proizvođača
— regionalni aspekt —

	SR Hrvat- ska	Osijek	Bjelovar	Varaždin	Zagreb	Sisak	Karlovac	Rijeka	Split
Vrijednost otkuplj. proizvoda (000 din)									
1965.	996.350	264.038	282.710	81.430	106.057	48.510	64.790	41.360	107.470
1966.	1.373.101	399.138	374.288	84.212	142.952	57.786	85.769	54.361	174.595
1967.	1.195.522	364.377	305.379	95.644	123.805	50.584	71.473	48.781	135.479
Lančani indeksi									
1966:1965.	137,8	151,1	132,4	103,4	134,8	119,1	132,3	131,4	162,4
1967:1966.	87,1	91,3	81,6	113,6	86,6	87,5	83,3	89,7	77,6

Tabela 15 — Otkup poljoprivrednih proizvoda

		Realne vrijed. za 1967. g.		Realne vrijed. za 1966. g.		Indeksi (1966 = 100)				
Ukupno otkup		prodaja otkup od proizv. individ. društ. proizvo- gospod.*) đaća**)	prodaja otkup od proizv. individ. društ. proizvo- gospod.*) đaća**)	prodaja otkup od proizv. individ. društ. proizvo- gospod.*) đaća**)	Otkup ukupno	prodaja otkup od proizv. individ. društ. proizvo- gospod.*) đaća**)	otkup od individ. proizvo- đaća			
Vrijednost otkupljenih proizvoda (000 N. din.)		2,425.556	1,230.033	1,195.523	2,424.973	1,051.874	1,373.099	100,0	116,9	87,1
U tome:										
—	proizv. stočarstva	1,351.129	553.576	797.553	1,436.734	523.573	913.161	94,0	105,7	87,3
—	ratar. proizvodi	812.378	547.212	265.166	707.575	418.946	288.629	114,8	130,6	91,9
—	ostali polj. proizv.	173.727	79.690	94.037	194.281	60.501	153.780	89,4	131,7	70,3
—	ostali proizvodi	88.322	49.555	38.767	86.383	48.854	37.529	102,2	101,4	103,3
Otkupljene količine proizvoda										
—	— svinje	53.416	20.120	33.296	52.833	15.379	37.454	101,1	130,8	88,9
—	— goveda	110.524	37.698	72.826	126.511	41.340	85.171	87,4	91,2	85,5
—	— ovce	3.275	298	2.977	4.012	304	3.708	81,6	98,0	80,3
—	— perad	7.082	6.755	327	6.365	5.900	465	111,3	114,5	70,3
—	— mlijeko	000 l	147.512	47.709	99.803	143.472	53.767	89.705	102,8	88,7
—	— jaja	000 kom	73.242	48.261	24.961	66.152	29.349	36.803	110,7	164,5
—	— pšenica	t	370.103	254.975	115.128	335.040	220.923	114.117	110,5	115,4
—	— kukuruza	t	299.736	227.825	71.911	179.885	121.792	50.093	166,6	187,1
—	— krumpir	t	18.804	3.395	15.409	28.711	3.316	25.395	65,5	102,4
—	— grah	t	4.990	295	4.695	9.821	354	9.467	50,8	83,3
—	— kupus	t	15.784	3.140	12.644	14.561	4.484	10.076	108,4	70,0
—	— šećerna repa	t	812.013	573.140	238.873	570.846	297.813	144,8	192,4	125,5
—	— suncokret	t	10.936	4.766	6.170	18.262	8.664	9.598	59,9	90,8
—	— duhan	t	2.871	—	2.871	2.348	159	2.189	—	64,3
—	— grožđe za preradu	t	27.871	2.783	24.896	21.920	2.260	19.660	122,3	131,2
—	— vino	000 l	35.185	17.683	17.502	34.040	14.342	19.698	123,1	126,6
								103,4	123,3	89,9

* Uračunata i proizvodnja iz kooperacije

** Individualni sektor van kooperacije

Tabela 16 — Kretanje izvoza-uvoza poljoprivredne i prehrambene industrije 1965—1967.

Izvoz (ooo nd)	1965.	1966.	1967.	I n d e k s i		
				1966.	1967.	1967.
				1965.	1966.	1965.
Poljoprivreda	539.044	652.364	649.709	121,0	99,6	120,5
od toga:						
— ratarstvo	35.540	135.768	152.721	382,1	112,5	430,0
— voćarstvo	5.349	6.114	4.240	114,3	69,3	80,9
— stočarstvo	425.528	437.714	420.121	102,9	96,0	98,5
— ribarstvo	13.287	12.772	13.142	96,1	102,9	99,0
— domaća prerada poljopr. proizvoda	59.340	59.996	59.485	101,1	99,1	100,3
Prehrambena industr.	215.173	187.927	268.492	87,3	142,9	124,6
Uvoz (000 nd)						
Poljoprivreda	236.081	257.872	393.525	109,2	152,6	166,5
od toga:						
— ratarstvo	44.171	37.145	84.424	84,1	227,3	191,3
— voćarstvo	41.839	58.334	71.400	139,4	122,4	170,8
— stočarstvo	119.853	127.879	194.584	106,7	152,2	162,5
— ribarstvo	28.637	12.940	21.937	45,2	169,5	76,5
— dom. prerada polj. proizvoda	1.581	21.578	21.180	136,4	98,2	134,1
Prehrambena industr.	45.354	88.859	118.215	195,9	133,0	260,9

Tabela 17 — Kretanje izvoza-uvoza poljoprivrede i prehrambene industrije I—IV 1968. prema I—IV 1967. god.

I—IV 1967 = 100

	I z v o z (u 000 nd)			U v o z (u 000 nd)		
	I—IV 1967.	I—IV 1968.	indeks	I—IV 1967.	I—IV 1968.	indeks
	Poljoprivreda	240,137	205,680	85,7	149,098	128,429
od toga:						
—ratarstvo	70,847	84,343	119,5	15,225	43,446	285,4
— voćarstvo	—	990	—	35,573	26,410	74,2
— stočarstvo	152,463	101,683	66,7	85,826	46,396	54,1
— ribarstvo	5,495	4,622	84,1	4,667	8,045	172,4
— dom. prerada poljoprivrednih proizvoda	11,332	14,042	123,9	7,807	4,132	52,9
Prehramb. ind.	88,943	68,803	77,4	32,384	33,457	103,3

Tabela 18 — Indeksi ostvarenog kretanja cijena proizvođača industrijskih i proizvoda u SFRJ u odnosu na predviđena kretanja u privrednoj reformi 1965.

	Predviđ. u priv. reformi XII, 65.	Ostvareno			Procenat porasta 1967. iz- nad pred. u reformi	
		VIII— 1965.	1966.	1967.		
Baza: VII 1965 = 100						
— Cijene proizvođača industrijskih proizvoda — ukupno	113	114,6	117,4	119,7	+ 5,9	
Baza: ϕ 1964 = 100						
— Otkupne cijene polj. proizvoda (privr. sektor)	137	152,0 ¹⁾	142,6	168,1	159,6	+16,5
— Prod. cijene društ. gospodarstava	133	145,8	153,2	148,6 ³⁾	148,6 ³⁾	+11,7 ³⁾
— Prodajne cijene polj. proizvoda na veliko (društveni sektor) ²⁾			143,2	163,7	162,0	+21,8

¹⁾ Prema proračunima Saveznog zavoda za cijene

²⁾ Podaci se dobivaju na osnovu pokazatelja o izvršenoj prodaji vlastitih proizvoda svih poljoprivrednih proizvođačkih organizacija i o prodaji otкупljenih i proizvedenih proizvoda svih poljoprivrednih zadruga

³⁾ Prethodni podaci, prema kojima su u 1967. godini cijene društvenih gospodarstava niže za 3% od cijena u 1966. godini.

Izvor: Bilten SZC »Cene« br. 406 (str. 10) i br. 522 (str. 6), zatim »Indeks« SZC br. 1/66 (str. 37) i br. 4/68 (str. 3). Za društvena gospodarstva podatke izračunao SZC iz statist. pokazatelja o izvršenoj prodaji vlastitih proizvoda društvenih gospodarstava.

Tabela 19 — Indeksi cijena proizvođača poljoprivrednih proizvoda u SFRJ¹⁾

1964 = 100

	VII/65	IX/65	1965.	1966.	1967.	1967.
Poljoprivredni proizvodi						
Ukupno	135	150	143	168	159	95
Po granama djelatnosti:						
Ratarstvo	143	144	145	152	147	97
Stočarstvo	128	146	135	169	161	95
Ribarstvo	134	188	164	192	256	135
Primarna prerada polj. proizv.	112	155	156	207	185	89
Po grupama proizvoda:						
Žitarice	129	146	134	139	139	100
Povrće	231	172	180	171	179	105
Stoka i perad za klanje	125	142	132	168	161	96
Stočna hrana	115	143	124	136	128	94
Mlijeko	144	192	163	200	192	96
Alkoholna pića	114	135	127	163	161	99

¹⁾ Indeksi otkupnih cijena od individualnih proizvođača

Izvor: Za VII i IX 1965. »Indeks« SZS br. 12/65 (str. 37); za 1967. g. »Indeks« br. 3/68 (str. 39); za 1965. i 1966. g. indeksi cijena izračunati za sve grane i za grupe »žitarica« i »povrća« iz podataka u Statist. biltenu SZS br. 415 (str. 11) i br. 503 (str. 8), a za posljednje četiri grupe iz »Indeksa« br. 3/68.

Tabela 20 — Indeksi cijena na malo poljoprivrednog alata i kemijskih sredstava za poljoprivredu u SFRJ

	ϕ 1964 = 100					1967 II/68 II/68			
	VII 1965	IX 1965	1965	1966	1967	II 1968	VII/65	VII/65	IX/65
Poljoprivredni alat, sprave i predmeti za gospodarstvo	126	160	137	193	217	226	172	179	141
Kemijska sredstva za polj. ukupno	116	158	133	220	229	227	197	196	144
— plavi kamen	136	171	144	292	279	264	205	194	154
— superfosfat	97	134	115	163	187	196	193	202	146

Izvor: Indeks SZS br. 12/65, 12/67, 16/8, 3/68

Indeksi cijena proizvođača sredstava rada i reproduktionog materijala
za poljoprivredu u SFRJ

	ϕ 1964 = 100					1967 II/68 II/68			
	VII 1965	IX 1965	1965	1966	1967	II 1968	VII/65	VII/65	IX/65
Poljoprivredni stro- jevi i oruđe	106	113	108	114	117	117	110	110	104
Kemijska sredstva za poljoprivredu	109	131	122	147	152	164	139	150	125

Izvor: Indeks SZS br. 12/65, 12/67, 1/68, 3/68.

Tabela 21 — Mjesečno kretanje cijena proizvođača poljoprivrednih proizvoda u SFRJ od reforme do ožujka 1968.¹⁾

(u %)

Mjesec	Poljoprivr. proizv. - ukupno			Stočarstvo			Ratarstvo				
	1965.	1967.	1968	1965.	1966.	1967.	1968.	1965.	1966.	1967.	1968.
I	+11,2	+ 5,2	+ 6,6		+11,1	+ 7,0	+7,9		+ 5,6	+ 1,0	+ 2,1
II	+ 3,4	—	—		—	— 0,9	—1,0		+ 7,0	+ 3,1	+ 3,1
III	+ 4,0	+ 1,0	+ 1,0 ²⁾		+ 4,2	—	—2,1 ²⁾		+ 0,8	— 1,0	+ 5,0 ²⁾
IV	—	— 1,9	—		+ 0,8	— 3,8	—		+ 0,8	— 1,0	—
V	+ 2,3	— 3,0	—		+ 1,6	— 5,0	—		+ 4,9	+13,3	—
VI	— 1,5	— 4,0	—		— 0,8	— 3,0	—		— 5,5	— 9,8	—
VII	+ 4,7	+ 9,4	—		+ 0,8	— 2,1	—	+11,7	+ 3,3	+21,8	—
VIII	+ 9,6	—10,5	—12,4		+12,5	— 0,8	—	+ 2,1	—16,0	—27,8	—
IX	+ 1,4	— 1,1	—		+ 1,4	—	—	— 0,7	— 7,5	+ 1,1	—
X	+ 1,0	—	—		—	—	—	—	—	+ 1,1	—
XI	—	+ 1,0	— 5,2		—	— 6,3	—	+ 3,0	+ 1,0	— 2,1	—
XII	+ 0,9	—	—		— 1,0	— 1,2	—	+ 3,9	+ 3,2	+ 3,3	—
Ukupno ³⁾	+13,8	+ 8,8	—12,5	+ 7,7	+13,7	+15,7	+4,5	+ 8,1	— 4,6	— 4,9	+10,5

¹⁾ Otkupne cijene od individualnih proizvođača

²⁾ Procijenjeni (prethodni) podaci

³⁾ U kol. »Ukupno« izračunat je procentualni porast odnosno pad nivoa cijena za 1965. god. od srpnja do kraja prosinca, u 1966. i 1967. nivo u prosincu prema istom mjesecu prethodne godine, a u 1968. nivo u ožujku te godine prema prosincu 1967.